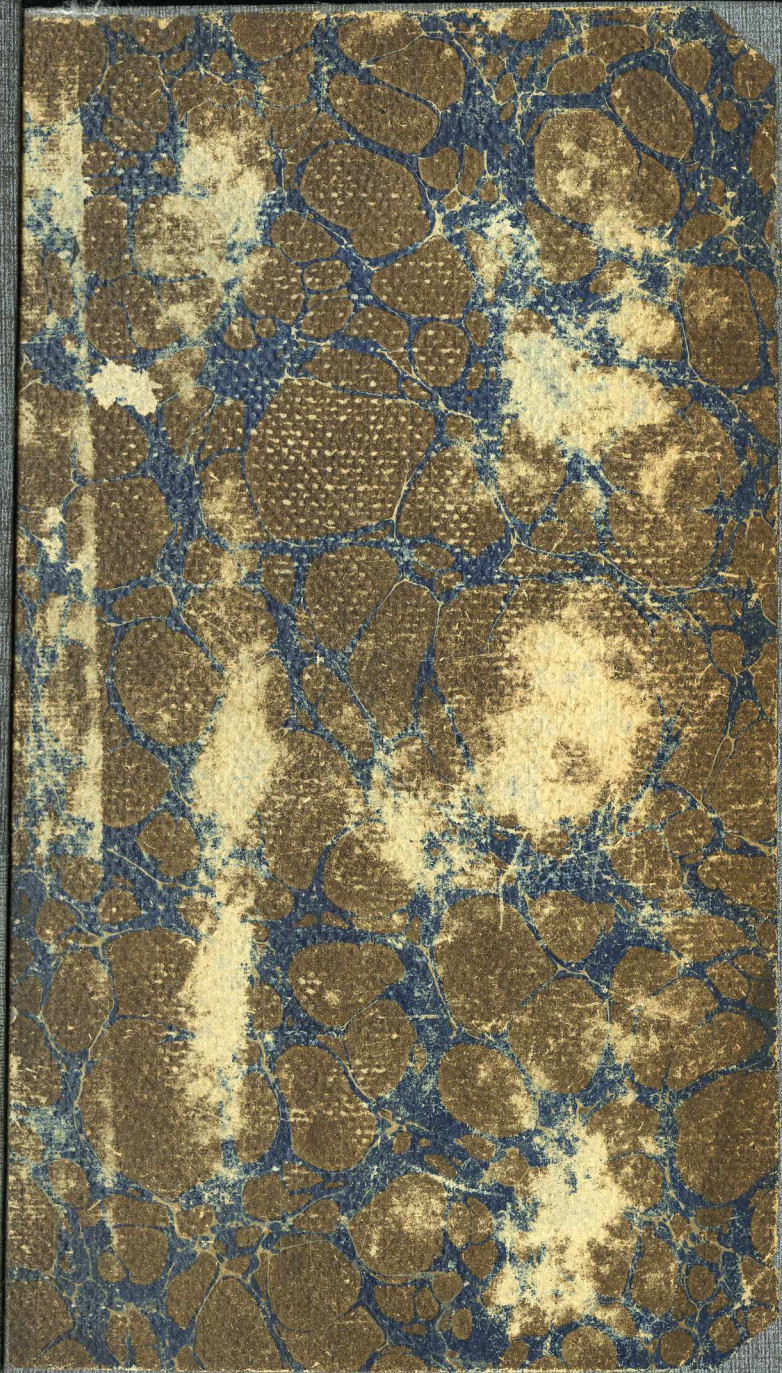

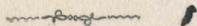
Politikai
röpiratok.

106.

106
853

Miként emeljük iparunkat?

Irla

DR. KARIKAI ANTAL

a győri iparos-kör tagja.

(Külön lenyomat a „Győri Közlöny“ 1878-ik évi 30—45. számaiból.)

14

Győr, 1878.

Nyomatott özv. Sauerwein Gézánénál.

Miként emeljék ipartokait?

DE BALLAGI GÉZA.

1

1891. évi évkönyv

I.

Az újabb kereskedelmi s vámügyi közös egyezség létre jötte óta iparosaink körében általános csüggettség vett erőt s mind sűrűbben hallhatók a kormány s törvényhozás ellen emelt panaszok, hogy ezek a helyett, hogy mint várni lehetett, a hazai ipar s iparosok érdekeinek védelmére minden lehetőit elkövettek volna: ezen érdekeket más érdekeknek feláldozták s ekként az által, hogy a külföldi áruk behozatalának tág kaput nyitottak, a külverseny által eddig is szorongatott belföldi ipart a vég elnyomatás veszélyének tették ki!

Hogy mennyire alaposak e panaszok: nem kutatom, csak mint tényt említem, hogy az érintett csüggettség iparosaink közt valóban észlelhető, s ennek kapcsán azt bátorkodom megjegyezni, miszerint ezen elcsüggedésnek épen most nincs helye!

Mert feltéve, hogy igaz, miszerint a kormány s törvényhozás hazai iparunktól köteles gyámolítását s védelmét megvonta: ezzel iparunk létezése s fejlődésének csak egyik, kisebb tényezőjét veszítettük el, mert főtényezője s gyámola a belföldi fogyasztó közönség; ha ennek pártfogását kellő mérvben megnyerhetjük, akkor iparunk megélhet, sőt prosperálhat a kormány segélye nélkül is.

Most tehát nem a tétlen csüggedésnek van helye,

hanem annak, hogy honfitársaink hazafias pártfogásához forduljunk s ennek kiérdeklése végett kettőzött szorgalommal igyekezzünk minél előbb oly fejlettebb ipart létre hozni, mely belföldünk fogyasztóit meggyőződtesse arról, miszerint iparbeli szükségleteik fedezése végett felesleges a külföldi iparhoz folyamodniok, mivel azokat ép oly minőségű s áru belföldi készítményekkel itt helyben is fedezhetik.

Ennélfogva, mivel hazai iparunk felvirágzása tagadhatlan hazai érdek is : mostani viszonyaink közt ugyszólva hazafiui kötelesség iparosainkat nagyobb s fejlettebb tevékenységre ösztönözni.

Örömmel észlelhetjük, hogy győri érdemes iparosainknak ily ösztönzésre nincs szükségök. Ők már maguktól szövetkeztek oly célra, hogy a helybeli ipart anyagilag s szellemileg emeljék, ennek tanujele nevezetesen az iparosok által létre hozott „győri iparos kör“, melynek alapszabályilag bevallott főcélja : a helyi ipar fejlesztése.

Nyilván látható azonban, hogy e szép cél kivitele, bármely szilárd akarattal járulunk is hozzá, számos és tetemes akadályokba ütközik.

Nevezetesen : első nehézség, mely a cél elérését egymagában is képes megghiúsítani : annak a kérdésnek sikeres megoldása, hogy miként fogjunk hozzá a kivitelhez ? Iparosaink, ugyanis, látják a célt, s igyekeznek is azt elérni ; de az iránt, hogy mily uton induljanak s mit tegyenek, hogy e célt elérhessék, nem lehetnek tájékozva.

Önként következik ez a kezdet nehézségeiből!

A győri iparos kör e részben, ugyszólva, kezdeményező, uttörő, előtte még nem áll példa, melyet követhessen. A külföld példája után nem indulhat. Ott meg-

vannak az ipar fejlesztésére szükséges kellékek s előfeltételek, s ezen kívül ott mások a viszonyok; ott nem kell a közönséget a belföldi ipar pártolására kivételes eszközökkel hódítani, mert erre nézve megvan a közönségben a kellő hazafias készség; ott nem kell az iparosoknak a külföldi verseny ellen magukra hagyatva védekezni, mert ezt megteszi ott a kormány!

Nekünk tehát saját, kivételes helyzetünk van s kivételes utakat kell követnünk. Nekünk ugyanis mindezek előtt fogyasztó közönséget kell teremtenünk, saját hazánkiai pártolását kell megnyernünk — miért külföldön nem szükség fáradni, mert ott ez önként kínálkozik — hogy iparunk, illetőleg iparosaink helyzete annyira is javuljon, hogy az ipar további fejlesztésére szükséges segédeszközöket megszerezhessük; — s csak ezután gondolhatunk azon egyéb módok alkalmazására, melyek ily czélból külföldön is sikerrel alkalmaztatnak.

Ezek teszik a kezdet nehézségeit még nehezebbé, s el lehet mondani, hogy ily viszonyok közt még valamit lendíteni akarni is nehéz.

Azonban a hol ezen akarat önként megfogamzott, mint a győri iparosok körében, az már magában is méltánylandó s megérdemli, sőt hazafiui kötelesség, hogy az akarat megtestesítéséhez a nem iparosok is segédkezet nyujtsanak.

Tekintve, hogy viszonyaink sürgősen követelik, miszerint iparunk emelésének munkájához minél előbb hozzá lássunk s attól is lehetővé tartani, hogy iparosaink ez ügy iránt jelenleg tanusított buzgalma a hosszas tájékozatlanság s tétlenség miatt utóvégre leholad, legelső s legszükségesebb segítségnek tartom e részben azon utat kijelölni, melyen iparosaink azon czél felé, hogy

hazai iparunk érdekeit megvédjék, s ha lehet előmozdítsák, legalább elindulhassanak.

Ezen okból, hogy t. i. a kezdet nehézségein könynyitsek, vállalkoztam több győri iparos felszólítása folytán arra, hogy a győri iparos kör részére, mely a helyi ipar emelését tűzte feladatául, de e tekintetben — úgy látszik a kellő tájékozottság hiányában — eddig még lépéseket nem tett, egy tervet készitsek, melyből némi tájékozást merithessen arra nézve, hogy említett célja kivitelére mit kellene tenni.

Igy jött létre ezen — őszintén mondva — igen igénytelen s hevenyészett művecske.

Iparosainkra bizom, hogy megítélik: tettem-e ennek megírásával iparunk érdekének bármi csekély szolgálatot?

S most térjünk a dologra!

II.

Fő kérdés, melynek megoldását ez alkalommal czélunkul tűztük, az? hogy *miként emeljük iparunkat?*

Első tekintetre látható, hogy már e főkérdés is két mellékkérdést foglal magában, minthogy az ipar emelése czimén szintugy lehet az iparképesség fejlesztését, mint az iparosok anyagi helyzetének javítását érteni.

Azt kérdehetnök tehát, hogy melyik irányban emeljük iparunkat.

A dolog természetéből s iparviszonyainkból folyólag azt kellene felelnünk, hogy mindenestre az iparképesség emelésére fordítsuk figyelmünket. Azonban említett két kérdés oly szoros viszonyban áll egymáshoz, hogy őket különválasztani nem lehet, mert mindegyik mintegy előfeltétele a másiknak. Tagadhatatlan t. i., hogy a fejlettebb iparképesség rendes körülmények mellett az illető iparos

anyagi helyzetének javulását is magával hozza: de más részről az is bizonyos, hogy a kedvező anyagi helyzet képebbé teszi az iparost arra, miszerint iparágában magát tökélyesbitse s az erre szükséges eszközöket magának megszerezze. Ehez járul még nálunk az a sajnos körülmény is, hogy a fogyasztó közönség téves előítélettől elfogulva, a külföldi iparterményeket elébe helyezi a belföldieknek, s ezeket, úgy szólva, szándékosan mellőzi, még akkor is, ha amazokkal egyenlő fokon állnak. Ily körülmények közt tehát a mi iparosaink anyagi helyzetén az iparképesség egymagában nem segíthet, minthogy a közönség azt semmire sem méltatja.

Jóllehet, eszerint, említett kérdések egymástól el nem választhatók s így itt is együttesen lesznek megvitatva, de mégis ha tárgyalásuknál sorrendet kell megállapítanunk: viszonyainkhoz képest, nézetem szerint, sürgősebb és így első helyet érdemel az anyagi kérdés megoldása.

Ennélfogva az első főkérdést úgy tehetnők fel, hogy: *miként lehetne iparosaink anyagi helyzetén javítani?*

De minthogy az iparosok anyagi helyzetének javításához több tényező összehatása szükséges: ezen főkérdésből ismét számosb alsóbbrendű kérdés keletkezik, u. m.:

Először is önként érthető, miszerint az iparos anyagi helyzete attól függ leginkább, hogy készítményei mily mérvű kelendőségre találnak. Rendes viszonyok közt s más országokban az iparkészítmények kelendősége azok jóságával szokott arányban lenni. Nálunk azonban ez nem egészen így van. A mi közönségünkben a külföldi gyártmányok utáni kapkodás s a magyar ipar iránti bizalmatlanság sokkal mélyebb gyökeret vert, hogysesem jóhiszeműleg lehetne arra számi-

tani, hogy iparterményeinknek, solid voltuk daczára is, nagyobb mérvű kelendőséget tudnánk szerezni. Ehez képest nekünk jó minőségű iparcikkek előállításán kívül még kivételes eszközök alkalmazására is van szükségünk, hogy a fogyasztó közönségünkön erőt vett külföldies áramlatot megszüntessük s a magyar ipar hitelét ismét helyreállítsuk.

Ennélfogva az első kérdés, melyet meg kell oldanunk, a következő lenne :

I. Mily módok és eszközök lennének alkalmazandók arra nézve, hogy a fogyasztó közönség bizalmát a helyi ipar iránt helyreállítsuk s ennélfogva iparterményeinknek nagyobb kelendőséget szerezzünk ?

Az iparos anyagi jólléte, illetőleg üzletének emelkedése másodszer függ attól is, hogy minő haszonnal értékesítheti készítményeit? a haszon pedig függ attól az aránytól, hogy először : mibe kerül a készítményhez szükséges nyers anyag? másodszer : mibe kerül a készítmény előállítására fordított munka az iparosnak? Minél jutányosbba teheti az iparos e két kelléket : annál több haszonnal bocsáthatja készítményeit áruba. Ahoz ugyan az iparképesség is nagyban járul, hogy olcsó anyagból minél értékesb készítményt tudjon az iparos előállítani : de a nyers anyag s munka olcsó beszerezhetése minden körülmény közt nagy befolyással bír az iparkészítmények kelendőségére, mert ezáltal ezek is olcsóbbak lesznek, a mi pedig, főleg nálunk, lényeges kellék.

A mondottakból tehát ismét kétkérdés keletkezik, ugymint :

II. Mily módok lennének alkalmazandók arra nézve, hogy iparosaink az ipartermények előállításához szükséges nyers anyagokat minél jutányosb áron beszerezhessék ?

Továbbá:

III. Mily módon lenne eszközölhető, hogy az ipartermények előállításához kellő munka minél kevesebb költségbe kerüljön az iparosnak?

Az iparos anyagi helyzete függ *harmadszor* attól is, ha üzletét minél szélesb körre kiterjesztheti. Egyes szűkebb körü vidékek, ha csupán egy iparos teleprőli fogyasztásra szorítkoznak is, csak igen csekély forgalmat szerezhetnek egy ily telepnek. Különbén is mindennek, aminek célja vagy hivatása az, hogy növekedjék, szüksége van megfelelő térre is; szűk körben csak törpe lények képesek tengődni. Iparosainknak tehát, ha anyagi helyzetükön javítani óhajtanak, nem elég közvetlen lakhelyük környezetére szorítkoznok, hanem igyekezniök kell azon, hogy terményeik számára távolabbi vidékeken is minél több alkalmas piacot szerezzenek. E szerint a megoldandó kérdések közé tartozik az is, hogy:

IV. Miként lehetne iparosaink üzletét nagyobb térre, nevezetesen: távolabb eső piacokra is kiterjeszteni?

Végre: minden üzlethez pénz szükséges. Egyenletes, felakadás ellen biztosított üzlete csak oly iparosnak lehet, aki megfelelő tőkével rendelkezik. El lehet azonban mondani, hogy tőkepénz általában az egész országban csak igen csekély mennyiségben található; legkevesebb pedig az iparosok keze közt, mert ez mostoha helyzetüknél fogva nem is lehet máskép. E szerint már csupán abból a tekintetből is, hogy kis-iparosaink megélhessenek, hogy üzletüket félbenhagyás nélkül folytathassák, oly segélyezési módszerekről kellene gondoskodni, melyek lehetővé tennék, hogy a kis-iparosok netaláni üzletpangás esetén ideiglenes olcsó segélyt szerezhessenek maguknak. — Ha pedig nagyobb iparvállalatokba bocsátkozni akarunk, ha ki akarunk lépni

eddiggi kisszerű őskori iparrendszerünkben, nevezetesen: ha az itt előbb feltett kérdések megoldásához s kiviteléhez akarnánk fogni: mindenekelőtt megfelelő pénz-erő beszerzésére kellene gondolnunk. Nagyon üdvös volna, ha ez a pénz-erő maguktól az iparosoktól kerülne ki: de erre csekély kilátásunk lehet, minélfogva az ipar terén ez idő szerint jóformán csak idegen vagy kölcsön pénzzel tehetünk nagyobb mérvű előlépéseket. Természetes azonban, hogy az iparos csak igen jutányos kölcsönnel működhet hasznosan. Innen megint az a kérdés merül fel, hogy:

V. Miként lehetne a nagyobbzerű iparvállalatokhoz szükséges pénz-erőt beszerezni, vagy miként lehetne elérni, hogy iparosaink, szükség esetén, a legjutányosb s biztos kölcsönhöz juthassanak?

Ezek azon kérdések, melyeknek sikeres megoldásától, az iparos személyes ügyességén, tapintatos üzletvezetésén, takarékoságán s a közönség és kormány által nyújtható segélyen kívül, az iparosok anyagi helyzete nézetem szerint, leginkább függ.

Jóllehet az itt érintett eszközök segélyével jelentékeny előhaladást lehetne iparviszonyainkban előidézni: de ezen haladás csak ideiglenes lenne, ha egyszermind az iparképesség fejlesztésén is minden crónkból nem működne. Megfeszített igyekezetünk s a közönség pártolása kiségetheti pillanatra iparosainkat jelenlegi nyomott helyzetükből: de ez a pártolás, természeténél fogva, nem lehet tartós; azzá csak úgy tehető, ha iparunkat a külföldi iparral egyenlő színvonalra emeljük s ezen fokon fenntartani folytonosan törekedünk.

Ugy de az ipar jelenleg már valóságos tudományvá fejlődött, minélfogva annak ez időszertinti színvonalára felvergődni csak szakoktatás útján lehet.

De mivel a szakoktatás csak az ifju korban alkalmazható sikeresen, s a már érettebb koru iparos mesterek rendszeres oktatásbani részesítésre sem nem alkalmasak, sem nem hajlandók: ebből az következik, hogy a mostani ivadban, az az: mig a már mesterré lett iparosok élnek, az iparképesség emelésén csak keveset, s ezt is csak successivé lehet lendíteni, s így csak a következő ivadban, a mostaniak helyébe lépő iparos ivadék lesz képes honi iparunkat az ipar európai színvonalára emelni.

Erre azonban mi nem várakozhatunk. Nincs időnk várakozni! Ha a rohamos időt elengedjük fejünk felett haladni, ez el is tipor bennünket! Érettebb koru iparosainknak is igyekezniök kell tehát, hogy az iparral versenyt haladhassanak! Nem mondom, hogy iparosaink összes számát egy varázs ütéssel egyszerre az ipar képesség magasb fokára emelhetjük, de bizonyos, hogy vannak köztük számosan olyanok, akik a tovább képzésre hajlandók és alkalmasak, akiknél tehát a hiányzó ismereteket czélszerű módon annyira pótolni lehetne, hogy a külföldi jelesb ipar-készítményeket legalább utánózni képesek lennének. Ezzel pedig verseny-képességünket már a jelen időben, legrövidebb uton, jelentékenyül emelhetnénk. Az a kérdés tehát, hogy:

VI. Mi módon lehetne az ipar jelen fejlettsége által igényelt szakismereteket érettebb koru iparosaink közt oly arányban terjeszteni, hogy az által iparunk már a jelenkorban képesebbé tétessék a külföldi iparral való versenyzésre?

De a mily mértékben érezzük a szakképzettség hiányát a jelenkor iparosai közt, annál nagyobb mértékben kell törekednünk azon, hogy a jövő ivad minél több szakképzett iparost mutathasson fel. A szakokta

tásnak az ifju korban levén legtöbb foganatja, remélhetjük, hogy ha kellő szigorral s kitartással fogunk iparos ifjuságunk kiképeztetéséhez, a jövő korban elérhetjük a szomszéd nemzetek által az ipar terén elfoglalt magaslatot. E részben roppant hátrányunkra van az, hogy ipar-iskolák átaljában hiányoznak országunkban. A kormány is csak a távolabbi jövőben szándékozik még az ipar-oktatást rendszeresíteni, jelenleg pedig az iparos tanoncok elemi oktatására szoritkozik csak. Nekünk pedig arra van legsürgösb szükségünk, hogy már a legközelebb mesterré leendő iparos ifjak is kellő szakismeretekkel lépjenek az iparüzők sorába. Szükséges tehát már most hozzá látnunk, hogy iparos ifjainknál a hiányzó szakismereteket pótoljuk, s őket az iparra nézve legszükségesebb ismereteknek legalább elemeibe annyira bevezessük, hogy azok alapján azután azok, akiknek erre hajlamuk van, magukat tovább képezhessék. Erre nézve tehát az a kérdés, hogy:

VII. Tekintve iparos ifjaink életkorát s viszonyait mily módon lehetne őket az iparra nézve szükséges szakismeretekbe lehető rövid idő alatt úgy bevezetni, hogy a külföldi iparral versenyezni képes értelmes mesterek váljanak belőlük?

Ezenkívül azonban még szükséges, hogy figyelmünket a legifjabb iparos nemzedék-, u. m. az iparos tanoncok szakképzésére is kiterjesszük. Az iparképesség valódi alapjait csak ezen korban lehet megvetni, miért is nem elég a kormány által is követelt elemi oktatással beérnünk, hanem addig is, míg ipariskolák nálunk is létesülnek, azon kell lennünk, hogy az iparos tanoncok korukhoz mért szakképzésben is részesüljenek, melynek alapján azután, mint iparos segítők

annál sikeresebben tovább képezhessék magukat. Eből az a kérdés keletkezik, hogy :

VIII. Az elemi iskolai oktatáson kívül még minő ismeret tárgyakban lennének iparos-tanonczaink az iparképesség előkészítése tekintetéből oktatandók, s mi módon lenne ezen oktatás eszközölhető?

Az eddig feltett kérdések mind arra vonatkoznak, hogy mit kell iparosainknak az iparképesség emelése s saját anyagi helyzetük javítása tekintetéből tenniük? Ezen kérdések megoldása tehát kizárólag az iparosoktól függ, De bármint igyekeznének is iparosaink az előadott kérdések által követelt feltételeknek megfelelni, még sem fognak a hazai ipar felvirágzása érdekében lényeges előhaladást tenni, ha a közönség továbbra is megmarad a hazai ipar iránti közönyösségben. Ott pedig, a hol megrögzött előítéletek s közönyösség létezik, mint e részben nálunk, nem egy könnyen megy ily megcsöknyösült állapotból kibontakozás. Ennélfogva szükséges, hogy lelkes hazafiak segédkezet nyújtsanak iparosainknak oly célból, hogy fogyasztó közönségünket a hazai ipar jelentőségére figyelmeztessék s az iránti nagyobb lelkesedésre serkentsék. E szerint az utolsó kérdés az lenne, hogy :

IX. Minő eszközök lennének az I. alatt mondottakon kívül alkalmazandók arra nézve hogy a közönség iparosaink előretörekvését s iparképességét nagyobb figyelemre méltassa s iparterményeiket megérdemlett partolásban részesítse?

Ezek azon, mint látható, elég nehéz lényegesebb kérdések, melyek sikeres megoldásától iparunk emelkedése függ. Nem hiszem magamnak, hogy e kérdésekre kielégítő feleletet tudok annyi, de mivel tudom, hogy egy helytelen nézet nyilvánításával gyakran a helyes

nézet megtalálására adunk alkalmat, megkísérlem mégis mindegyik feltett kérdésre saját nézetemet a következőkben előadni.

III.

E l s ő k é r d é s.

E kérdés azon feltevésből indul ki, hogy fogyasztó közönségünk annyi figyelemre sem méltatja hazai iparterméneinket, amennyire azok minőségük arányában érdemesek volnának. Természetes, hogy közönségunktől megvárhatnók ugyan, hogy iparterméneink némi lényegtelen gyengéi iránt, tekintve iparunk mostoha viszonyait, csupa hazafiságból is elnéző legyen, de azt mégsem követelhetjük tőle hogy bármily gyarló s tökélyetlen iparcikket, már csak azért, mert magyar készítmény, megvegyen. Az ily tökélytelen iparterményekre nézve tehát nem lehet a fogyasztó közönség bizalmát másként megnyerni, hanem csak az által, ha őket tökélyesbitni igyekezünk. Másrésztől azonban tény, hogy a közönség oly belföldi iparterményeket is, melyek a külföldi készítményekkel minden tekintetben kiállják a versenyt, mellőzéssel illet, s a gyakran silányabb külföldi czikkekkal szemben háttérbe helyez. Ezekre nézve kell és van jogunk a közönség nagyobb pártfogását igénybe venni.

Annak, hogy a közönség iparunkat a most tapasztalt mellőzéssel illeti, három főbb okát lehet kimutatni, u. m. : *először* : a közönség egyrésze nem ismeri iparunk jelen fejlettségét; nem tudja, hogy iparosaink mit képesek szolgáltatni s így azt sem tudja, hogy némely ipar-terményeket, melyeket már szokva van külföldről meghozatni, belföldön is meg lehetne hasonló minőségben szerezni. *Másodszor* : a közönség másrésze tényleg abban az elfogultságban létezik, hogy iparunk egyáltalán

nem képes a külföldi iparcikkekhez hasonló tökélyű cikkekét előállítani. *Harmadszor* : a közönség legnagyobb része fontolóra sem veszi, hogy mit képes iparunk előmutatni, hanem hű ígéretek, reklamok által s mások divatos majmolása ösztönéből engedi magát tévutra vezetetni.

Ezen okok jelölik ki az utat, melyet a feltett kérdés megoldásánál követnünk kell.

Nevezetesen : mindjárt az első ok megfigyelése rávezet bennünket arra a felfedezésre, miszerint az a körülmény, hogy a közönség nem ismeri iparosaink képességét, nagyrésztben iparosaink azon mulasztásától származik, hogy nem igyekeznek erről a közönséget kellőképp értesíteni. Senkit sem lehet reklamok által oly könnyen tévutra vezetni, mint a magyar embert, és mégsem idegenkedik senki jobban attól, hogy a mai nap már általánossá vált, hírlapok s egyéb utakon önhiresztelés módját, szerényebb alakban is, saját előnyére felhasználná ! Innen van, hogy sok oly derék iparos rejtőzködik mindenütt a hazában s városunkban is, kiről saját helységének lakói sem tudják, hogy él-e a világon ; annál kevésbé, hogy minő iparággal foglalkozik s mire képes ? Ezzel nem azt akarom vitatni, hogy a reklamokali üzemeket nálunk is meghonosítsuk. Épen az, hogy a magyar iparosok ezen üzelmektől eddig óvakodtak, bizonyítja, miszerint nem hiányzik bennök a becsületérzet. A vevőkkel szemben pedig ez a fő garancia s a magyar ipar épen ebben mulja felül a külföldit. Azt azonban okvetlen szükségesnek találom, hogy a közönség ezután jobban s részletesebben legyen értesítve iparunk képességéről. A közönséget tisztességes módon s gyakortább tájékozni kell az iránt, hogy mily iparágak műveltetnek itt helyben is

s így mily iparczikkéért nem szükséges a külföldhöz folyamodnia. Ily tisztességes mód az lenne, hogy az ipartestületek gondoskodnának időnkint a helyi ipar képességét czélszerűen kitüntető hirdetésekről. Ezáltal az egyes iparosok fel lennének mentve azon a magyar természettel nem egyező s különben is kétes sikerű kényszerüségtől, hogy maguk hireszteljék magukat. Ezeknélfogva a következőket hozom javaslatba:

a) *A helybeli ipartársulatok állítsák egybe iparágak szerint a győri iparosok névjegyzékét, melybe az illető iparosok lakhelyén kívül mindaz röviden feljegyzetessék, mit az egyes iparosok ajánlása végett illendőkép említeni lehet.*

Ezen névjegyzék kellő számban kinyomatva, évenként legalább kétszer osztassék ki a helybeli s vidéki közönség között.

Ez az eljárás azonban a közönségnek csak arra a részére leend hatással, amely a hazai ipar pártolására önkényt is hajlandó. A kételygők s félrevezetettek nézve hatályosb, ugyszólva kézzelfoghatóbb eszközök alkalmazására van szükség. Azoknak, akik azt hiszik, hogy iparunk semmi tekintetben sem áll egyenlő vonalon a külföldivel, szemmel láthatólag kell bebizonyítanunk, hogy iparunk nem oly silány, nem oly hátramaradott, mint a minőnek ki van kiáltva; nevezetesen, hogy vannak iparágak, melyekben kiálljuk a külföldeli versenyt. Ezeknek tehát többszöri iparkiallítások rendezése által ugyszólva szemök elé kell tárnunk fejlettebb iparterményeinket, hogy akik nem hisznek: lássák!

De még ez a mód sem elég a kételygők s különösen a félrevezetettek megtérítésére. A közönség nagyobb része annyira önállótlan s gyarló valaminek

megítélésében, hogy még saját szemeinek sem hisz, hanem inkább ad hitelt mások szavainak s többnyire rossz példájának. Ha ez nem így volna, nem lehetne még a műveltebbnek látszó közönséget is reklamok által annyira tévutra vezetni s elámitani, mint elámitva van. A közönség tehát nem fogja egyelőre elhinni, hogy iparterméneink jók, habár azok szemmel láthatólag tetszenének is neki, ha csak egyszersmind azt nem látja, hogy azokat mások is, különösen ahoz értők, jónak ítélik. A közönséget e szerint azonkívül, hogy iparterméneinket szeme elé állítjuk, arról is meg kell győzödtetni, szakértők ítélete alapján, hogy azok jók és a külföldi hasonló nemű iparterményekkel kiállják a versenyt.

De ha mi a külföldi tetszetős, de többnyire silány készítményekkel szemben szilárd iparterméneinkkel szállunk versenyre, akkor természetesen ezeket nem adhatjuk azon az áron, mint amazok kelnek. A közönségben pedig, mely nem szokott fontolgatni, hanem a látzólagos előnyt többnyire elébe helyezi a valódinak, ez is nem csekély ellenhatást fog előidézni, melyet csak úgy enyhíthetünk némileg, ha hitelesen bebizonyítjuk, hogy készítményeink minőségükhöz aránylag nem drágábbak a külföldiekénél s látszólag magasb árakat ép úgy jobban megérik, mint az olesó kütföldi áruk. Ezekhez képest iparterméneink részére hitelt érdemlő becsüsök bizonyítványát is meg kell szereznünk avégett, hogy a fogyasztó közönség elhigyeje, miszerint érdemesek az értük követelt árra. Ezzel a közönség gazdálkodóbb részét, úgy hiszem, meglehetne a magyar ipar pártolására nyerni.

Lehet, hogy az itt ajánlott módok első tekintetre nem sokat ígérőknek látszanak: de részemről iparunk hitelének helyreállítására radikálisabb eszközöket nem

tudok ajánlani. Mással, mint becsületes eszközökkel, nem lehet a hitelt visszaszerezni s megtartani. A közönség behálózására s elámitására, azt hiszem, ugy sem gondolnak iparosaink, de ebben a külfölddel különben sem versenyezhetnének. A hazafiságra való hivatkozás sem segítene, mert ez a mód is el van már csépelve s ezenkívül még gyanussá is tehetné iparosaink igyekezetét. Nincs más mód tehát, mint loyális eszközökkel: becsületes munkával és árakkal nyerni meg a közönség bizalmát. Szerintem az ajánlott módok legalkalmasabbak arra, hogy iparunk emelésére irányult törekvésünk becsületes volta ellen támasztható minden gyanut eloszlassanak.

Lényeges ellenvetést tehát a javallott módoknak csupán kivihetőségére nézve lehet tenni, amennyiben magam is átlátom, hogy azok általánosságban nem alkalmazhatók. A közönségtől, nevezetesen, nem lehet követelni, hogy minden iparüzletbe elmenjen oly célból, hogy iparunk állásáról s iparosaink képességéről magának tudomást szerezzen; ugyszintén iparosaink sem tehetik, hogy minden készitményeik jósága- s becsértékéről hiteles bizonyítványt állittassanak ki maguknak.

Kisebb arányban azonban s az iparra nézve mégis haszonnal lehet az említett módokat alkalmazni, közös áruhelyiségek, ugynevezett *iparbazárok* felállítása által.

Ily nagyobb árucsarnokokban — melyekben nem egy-két, hanem valamennyi előre törekvőbb iparosaink jelesb készitményei lennének közszemle s eladás végett közösen kiállitva s eszerint mintegy állandó ipartárlatot képeznének — a közönség egy körültekintéssel meggyőződést szerezhetne magának iparunk fejlettségéről, tehát azt a célt lehetne velük elérni, amit az iparkiállítások rendezésével, csakhogy hatályosabban, mert állandók lévén, hatásuk is állandóbb maradna, mig az eddig, néha igen

is hosszú időközökben rendezni szokott iparkiállítások bár a közönségre pillanatnyira kedvező benyomást tettek: ezen hatásuk idő multával még is, mint tapasztaltuk, feledékenységbe ment.

Ha még ezenkívül szabályul fogadtatnék el, hogy ezen árucarnokokba csak oly ipartermények lesznek kiállithatók, melyek egy e célra alakult s köztekintélyű szakértőkből álló bíráló bizottság által az illető iparág jelen fejlettségéhez képest jóknak s eléggé szilárdaknak ítéltetnek s ha továbbá a kiállított cikkek méltányos árát — melyen felül azt az árucarnok helyiségében nem lenne szabad árulni — szintén egy szakértő bizottság állapítaná meg: akkor mind a három feltételnek, melyekről fentebb említést tettem, együttesen s minden nehézség nélkül eleget lehetne tenni.

Ez már magában indokolja ily közös áruhelyiségek felállításának célszerűségét; de lennének ezen intézeteknek még egyéb előnyei is, nevezetesen:

A fogyasztó közönségre kétségkívül vonzólag hatnának, azt vétekedvre ösztönöznék s így az áru-forgalmat növelnék nemcsak a helyiségen belül, hanem kihatna a kiállítóknak az áruhelyiségen kívüli üzletére is, amennyiben a kiállított tárgyak megrendelésekre adnának a kiállítást szemlélők részéről kedvet, amit a kiállítók célszerűleg előmozdithatnának azáltal, ha kötelezettséget vállalnának az iránt, hogy külön megrendelésre az általuk kiállított tárgyakhoz hasonló minőségű cikkeket hasonló árért szolgáltatni készek.

Ezenkívül a kiállítási helyiség sok iparosra nézve a külön boltok vagy áruló helyek tartását nélkülözhetővé tenné.

Ily közös kiállítások továbbá az iparosok közt ne-

mes versenyt keltenének és ennél fogva az iparkéesség fejlesztésére jelentékenyen közrehatnának, stb.

De legfőbb érv ezen közös áru-caarnokok felállítása mellett az, hogy iparosaink ezek által bizonyíthatják be legalkalmasb módon azt, hogy a közönség minden méltányos igényének eleget tenni s minden észszerűleg követelhető garantiát nyújtani igyekeznek. A fentebb említett három feltételnél többet iparosainktól követelni nem lehet. Ha tehát ők e feltételeknek eleget tesznek, ha szemmel láthatólag bebizonyítják a közönségnek, hogy több tekintetben — mint hiszem — egyenlő színvonalon állnak a külföldi iparral s ezenkívül minden tekintetben szilárd munkát méltányos áron képesek szolgáltatni: akkor az iparunk iránt tapasztalt elégedetlenségnek abban az arányban, amennyiben az alaptalannak bizonyul, meg kell szünni; az ellene szórt becsmérések s rágalmaknak el kell némulniok, s ha mind e mellett a közönség iparunk iránt mégis közönyös maradna: akkor helyén lesz ellene panaszt emelni s a hazafiatlanság és rossz akarat vádjával illetni. Előbb azonban iparosaink feladata, hogy képességüket beigazolják! Ezért tartom szükségesnek — mint erre legalkalmasb eszközt — az iparbazárok felállítását.

Ezekhez képest indítványozom, hogy:

b) *Rendeztessék akár részvények, akár vállalkozás útján egy a helyi ipar minden ágát lehetőleg képviselő állandó közös iparkiállítás, melynél a kiállított tárgyak egyszersmind elárusíthatók, s az elkelt cikkek után — pótlandók vagy helyettesítendők legyenek.*

A kiállításban csak oly iparkészítmények legyenek felveendők, melyek egy e célra értelmesb iparosokból s egyéb szakértőkből alakult bíráló bizottság által, az illető iparágak jelen fejlettségi fokához viszonyítva, jóknak,

szilárdaknak s egyéb tekintetben is kiállításra méltóknak ítéltetnek.

A kiállított tárgyak méltányos árát, tekintettel a külföldi árakra, úgy az anyag és munka értékére, ugyan-ezen bíráló bizottság állapítsa meg. A bizottság által meghatározott áron felül a kiállított tárgyakat a kiállítási helyiségben árulni ne legyen szabad.

A kiállítók kötelezzék magukat, hogy netaláni megrendelők ez iránti határozott kívánatára, az általuk kiállított tárgyakhoz hasonló minőségű iparkészítményeket, hasonló árért szolgáltatni készek. Az ily megrendelésekből eredhető peres kérdésekben a kiállítási bíráló bizottság véleménye döntene, stb.

Itt csak eszméket szándékozván megpendíteni, a fentebbi, valamint a még következő indítványaim kivíteli módozatairól akkor lesz helyén szólani, ha az eszmék elfogadva s kivitelre megérve lesznek.

Hogy az itt mondottakon kívül még mit lehetne iparunk hitelének helyreállítása, illetőleg a közönség bizalma- s pártolásának visszanyerése végett tenni, arról a IX. pont tárgyalásánál leend alkalom megemlékezni.

M á s o d i k k é r d é s.

Abban a kellemetes helyzetben vagyok, hogy az ezen és még következő három kérdésre adandó feleletet nem magamnak kell kieszelnem, mert e kérdések megoldásának ez idő szerint legczélszerűbb módját rég megtalálta, ki is próbálta a gyakorlat. Nekem tehát csak az a feladatom, hogy ezen módokat itt felemlítve, azoknak a mi viszonyainkhoz alkalmazott meghonosítására felhívjam iparosainkat.

Nevezetesen az iparhoz szükséges nyers anyagok jutányos beszerzése céljából külföldön s több helyen hazánkban is léteznek egy ugyanazon iparágat üző ipa-

rosokból alakult úgynevezett anyagbeszerző szövetkezetek, melyek a szövetkezetben résztvevők által összetett üzlettőke arányában, az iparág üzéséhez szükséges nyers és segédanyagokat, valamint a műszereket is, ott ahol azok legjutányosabban kaphatók, lehetőleg az első kézből s nagyobb mennyiségben beszerzik s azokat a szövetkezet tagjai közt vagy némi csekély s az üzlet tőke gyarapítására szánt nyereménnyel elárusítják, vagy minden nyereség nélkül részaránylag szétosztják.

A nyers anyagok ily egyesült erővel beszerzésének előnyei eléggé szembetűnők. Ugyanis közösen ismert dolog, hogy valamely áru annál olcsóbb, minél kevesebb közvetítő kézen át jut a fogyasztó birtokába, mivel mindegyik közvetítő nyereséggel, vagyis áremeléssel iparkodik áruját odább adni. Az ily közvetített áremelkedéstől tehát megmenekül a fogyasztó, ha szükségletét az első kézből, közvetlen a termelőtől vagy gyárostól szerzi be. Ezt az előnyt nyújtják ennél fogva az említett szövetségek, az által, hogy a kereskedelem kikerülésével közvetlen és így jutányosabban a termelőknél teszik bevásárlásaikat, mit ők alkalmasb módon eszközölhetnek, mint egyes iparosok.

A második előny, melyet ily szövetkezetek nyújtanak, a tömeges megrendelésekből származik, minthogy a termelő vagy gyáros önként érhetőleg jutányosb áron adhatja áruját annak, aki egyszerre nagyobb mennyiségben, — mint annak, aki csak részletenkint kicsinyben vásárol tőle. Ezenfelül a termelő, hogy egy ily tömeges vásárlóvali összeköttetését megtartsa: iparkodik neki jó minőségű árukkal kedvében járni, s ez lenne a szövetkezetnek harmadik előnye; a negyedik pedig azon szintén nem csekélylendő haszonból keletkeznék, melyet a beszerzett anyagok tömeges szállítása eredményezne a szállítási költségek megkimélésében.

Az anyagbeszerző szövetkezetek, ily röviden ismer-
tetve is, elég előnyt ígérnek arra, hogy életbeléptetésü-
ket nálunk is őszintén ajálhassuk.

Nagyon megnehezíti, illetőleg drágává teszi a nyers
anyagok beszerzését, tudvalevőleg az is: ha az iparos
akár kölcsön vett pénzen, akár hitelre kénytelen vásá-
rolni. Ezen utóbbi esetben, ismeretes, hogy sokkal jutá-
nyosb feltételek alatt szerezhethet hitelt egy kölcsönösen
egymásért jótálló consortium, mint egyes egyén. E kö-
rülmény különösen azon iparosokat utalja a szóban levő
szövetkezetekbe lépésre, akik nyers anyagbeli szükség-
leteik beszerzését hitel útján kényszerülnek eszközölni.

A nyers anyagokat jutányos voltuk szempontjából
osztályozva, az tűnik ki, hogy legjutányosb az iparosra
nézve az az anyag, melyet az iparos maga termeszt; ez-
után jön az az anyag, amelyet közvetlen a természetől,
u. m. a föld-, erdő-, bánya- stb. birtokostól szerezhethet be.
Ettől fogva annál drágább az anyag, minél több átidomi-
táción, előkészítésen s ennél fogva minél több kézen jut az
iparoshoz. Ebből az a tanuság, hogy az iparosra nézve
legcélszerűbb, ha az iparüzletéhez szükséges s kevesebb
előkészítést igénylő anyagokat minél nyersebb állapotban
szerzi be s azután saját maga erejéből készíti ki az ipar-
bani feldolgozásra alkalmassá. Ezáltal ugyanis azt a nye-
reséget, melyet a nyers anyagok előkészítéséből mások,
t. i. a gyárak huznak, a maga számára takarítaná meg.
Ezt némely iparágban a nyers anyagok kikészítéséhez
szükséges ismeretek, eszközök s némely gépek beszerzése
által kicsiben már most is lehetne nálunk is alkalmazni,
ugy mint a külföldön elterjedtebben s jelentékeny haszon-
nal már több idő óta alkalmazva van a kis iparban, mi-
nél fogva helyén valónak találom az anyag-beszerzés ezen
jutányosbító módjára is felhívni iparosaink figyelmét,

Nagyobb arányban lehetne ezen nyereséget kiaknázni, ha az e célra szövetkezett iparosok saját költségükön felállított gyárakban készítenék elő az üzletükhöz szükséges valamennyi nyers anyagot. Tudjuk, hogy a nyers anyagok eredeti ára a gyári átidomítás folytán gyakran tizszeressé fokozódik. Nem volna tehát megvetendő, ha az iparosok az ily átidomításból folyó nyere-ményen saját maguk osztozhatnának meg, s még ezenfelül azt is nyernék, hogy szükségleteiket is sokkal jütányosabban fedezhetnék, mint most, még ha a legolcsóbb forrásból szerzik is be azokat.

Ez volna a legcézirányosb módja annak, hogy iparosaink a gyáripárt hatalmukba kerítve, nagyrészbzen megszabaduljanak ezen, a kisipart elnyomással fenyegető versenytárstól. Ily iparos vállalatokra épen hazánkban — ahol a nyereszkesző tőkepénzesek még nem foglalták el a gyáripár terét — találkoznék legalkalmasb talaj.

Itt mondottak azonban nálunk még most csak jámbor óhajtasok. Mindazáltal szükséges, hogy iparosaink figyelme e cél elérése felé is irányozva legyen s mint-hogy épen az érintett anyagbeszerző szövetségek lennének azon közegek, melyekből idővel ily nagyobb iparos gyárvállalatok magukat kinóhetnék: ennélfogva is cél-szerü lenne e szövetkezetek létesítéséhez már most hozzáfogni.

Nem valótlanszinü azonban, hogy ha e szövetkezetek a hazában nagyobb arányban elterjednének: ugy a földbirtokos mint a tőkepénzes osztályt gyár-vállalatok alapítására ösztönözendnék és így iparosaink ily szövetkezésük által, ha magukra nézve nem is oly haszonnal, mint a fentebb érintett módon tehetnék, de a hazára nézve mégis hasznot hozólag a gyáripár hazánkban felbredésének eszközlőivé lennének.

Ezzel elősoroltam az anyagbeszerző szövetkezetek közelebbi s távolabbi előnyeit.

Ezenkívül az olcsó anyagbeszerzésnek még csak egy módját említhetem, t. i. azon képességet, melylyel értéktelen anyagokból értékes iparkészítményeket lehet előállítani. Erre példaként idézhetem a külföldi ipar azon újabb vívmányát, melylyel ott kopott szövetekből, rongyokból s hulladékokból ismét új s kelendő szöveteket tudnak készíteni.

Ehez azonban nálunk a kellő képzettség, különösen pedig a szükséges gépek még most hiányozván: a jutányos anyagbeszerzésnek csak a társulás utjáni módja áll rendelkezésünkre.

Ellenvetéskép fel lehetne hozni, hogy ily szövetkezetekkel nálunk is már több helyen siker nélkül tettek kísérleteket: de erre viszonzásul elég rámutatnom, hogy ily szövetkezetek több más helyen most is haszonnal fennállanak.

Tény, hogy e szövetkezetek nem minden iparágban alkalmazhatók s csak lehetőleg csekély költséggel járó s egyszerű kezelés mellett állhatnak fenn: de kellő körültekintéssel s elővigyázattal szervezve elérhetik, vagy legalább megközelíthetik az elméletileg tőlük várt eredményeket.

Ezeknél fogva indítványozhatónak vélem, hogy:

c) *Ipartársulataink vegyék fontolóra az anyagbeszerző szövetkezetek horderejét s hassanak oda, hogy ily szövetkezetek azon iparágakban, melyekben haszonnal alkalmazhatók, rövid időn létre jöjjenek.*

A hazánkban létesült ily szövetkezetek egymással kezet fogva igyekezzenek országos iparszövetséggé alakulni s mint ilyen kísértsék meg hatályukat a gyáriparnak hazánkban meghonosítására felhasználni.

Harmadik kérdés.

Átalán véve valamely munka annál jutányosabb, minél több jövedelmet hajt a munkásnak vagy munkáltatónak; a jövedelem nagysága pedig függ azon aránytól, melylyel a munkának haszonná vagy pénzzé változtatott értéke felülmulja a munkás (egyén vagy gép) bérére, beszerzésére s eltartására fordított költséget.

Két munkás közül tehát nem az kerül kevesebbe, amelyik csekélyebb bért követel s eltartása csekélyebb összegbe kerül: hanem az, amelyik ugyanazon idő alatt több vagy nagyobb értékű munkát képes szolgáltatni.

Ebből látható, hogy legolcsóbb munkás a gép. Ez nem követel bért, illetőleg bérével leszolgálja vagy törleszti a beszerzésére fordított költséget s ezután ingyen dolgozik, nem kér enni, nem kell ruházni, nem kell neki kvartély, mert egy zuggal is beéri s mindezért annyi értékű munkát végez, mint tiz kézi munkás. Nagyon csudálandó tehát, hogy iparosaink a gépek ezen jutányos munkaképességét nemcsak hogy nem fordítják saját hasznukra, hanem a gépek iránt, úgy látszik, ellenszenvvel viselkednek. A külföldi kisiparnak a mienket túlszárnyaló termelőképessége pedig épen abból ered, hogy ott majd minden iparág javított műszerekkel s kézi gépekkel dolgozik. Nálunk ellenben az egy varrógépen kívül alig ismernek egyéb ujkori gépeket s majdnem általában el lehet mondani, hogy még olyan műeszközök vannak használatban, minők másutt már csak antik gyűjteményekben láthatók.

Itt tehát oly irányban mulja felül a külföldi ipar a mienket, mely nem az iparosok képzettségén és ügyességén, hanem segédeszközeik czélszerűbb megválasztásán alapszik. Ha e szerint a külföldi iparosokkal versenyezni akarunk: ebben is utánoznunk kell

őket, annyival inkább, mert az utánzás e részben legkönnyebb móddal megejthető. A gépek kezelése könnyen megismerhető, s azt idősb iparosok is könnyen eltanulhatják, beszerzésök pedig a leghasznosb tőkebefektetés nemét képezi, mely rövid idő alatt biztosan törleszti magát, mint ezt a nálunk is használatban levő varrógépek eléggé beigazolták. Amennyiben némely nagyobb gépek ára túlhaladná egyesek pénzerejét: ezen a bajon társulás által lehetne segíteni, amint külföldön is így van gyakorlatban, hogy t. i. az iparosok a szakmájukhoz illő gépeket közös költségen szerzik be s közösen használják.

Ezt követőleg legjutányosb munka az iparosra nézve az, melyet saját kezeivel képes végezni. Ez már annyira begyőzött igazság, hogy nem is kell bizonyítani s itt csak azzal tartom helyén valónak megtoldani, hogy ez az igazság áll az iparosnékra vonatkozólag is. Mindenütt, de leginkább az iparban igazolja magát az a magyar közmondás, hogy a „feleség: fele segítség“, már t. i. ha a feleség is úgy akarja. Talán egyedül az ipar az a keresetág, melyben a nő férje szakmájában közvetlen segítséget nyújthat, szakértő segédjévé, sőt helyettesévé válhat. Iparosaink tehát egy-egy ily (mert többnek tartását a törvény nem engedi) műhelyben és konyhában egyiránt hasznos segédben jelentékeny munkaerőt bírnak s okosan teszik, ha kellő elővigyázattal ily segédre szert tenni igyekeznek. Nagy csapás érné azonban iparunkat, ha a most divó urhatnámság iparos-nőinkre is elragadna s ők is inkább akarnának *urnők*, mint *mesternők* lenni! Ezáltal ugyanis nem a beszerzésben s annak megtakarításában, hanem a kiadásban lennének férjeik segédjévé; a takarékoság pedig még a vagyonosb iparosnak is első és legjutányosb segéd-munkása. Ezért véltem ide illőnek e tárgyról is említést tenni.

Mint már említettem: a munka jutányossága legfőképp a munkás ügyességétől s termelési képességétől függ, vagyis attól, hogy minél jobb és minél több munkát képes szolgáltatni. Ez az iparban el van már ismerve s innen van, hogy az ügyesebb s szorgalmasabb segéd-munkások magasabb díjak mellett szoktak szerződtetni, ami helyesen is van téve, mert csak magát csalja meg az olyan iparos, aki az olcsóságot tekinti segédei felfogadásában főkelléknek. Az ügyesség s szorgalom nagy részben a munkás munkakedvétől függ, miért is az iparos mesterek vagy munkaadók saját érdekéből szükséges, hogy segédjeik ezen munkakedvét illő díjazással ébresztene s fenntartani törekedjenek, sőt nagyon czélszerű volna a szorgalmas s előre igyekvő iparos segédek részére nálunk is évenkénti jutalomdíjakat kitűzni. Az ügyesség más részről nagy részben függ a munkás szakértelmétől s képzettségétől is. Ily szakképzett munkások azonban nálunk igen csekély számban találhatók s épen az iparos mesterek panaszkodnak legjobban ezen hiány miatt. Ebből világosan látható, hogy épen a munkaadók érdeke szenved legtöbbet a képzett segédek hiánya következtében. Ebből ismét az következik, hogy épen a munkaadók érdekében állana e fogyatkozásokon segíteni, azaz: épen nekik kellene gondoskodni arról, hogy a maguk számára s javára elegendő értelmes s dolgoiban jártas segéd-munkásokat képeztesse. Így amint most van, hogy t. i. a mesterek csak úgy Isten kegyelmére bízzák, hogy a tanoncok nőjenek s képződjenek maguktól, mint a növények, sőt még némely mesterek a törvény által követelt oktatást is meg akarják vonni tanonczaiktól: nem is lehet számot tartani egyes segédekre. Első sorban e szerint az iparos mesterek érdeke lévén az iparos növendékek képeztetése: szükséges, hogy

ők is áldozzanak e célra évenként néhány forintot, amit annál szivesebben megtehetnének, mert ez az áldozat öthat év múlva visszatérülne a képzett segédek munkájából nyerendő haszon által. Ám kísértsek meg iparosaink s meg fognak győződni, hogy olcsó munkásokrai szertevésnek egyik legczélszerűbb módja a munkások képeztetése.

Az iparos munka jutányosbba tételének még egy módjáról kell itt említést tennem, mely a következő két tapasztalati tényre van alapítva, u. m.:

Legtöbb iparczikk vagy műdarab különböző részekből van összeállítva, melyek elkészítése külön külön más nemű munkát igényel. Csak igen ritka eset, hogy ugyanazon munkás mind e különböző munkanemekben egyenlő jártassággal birjon; ellenben gyakorta tapasztalható, hogy egy egy munkás egyik műrészlet elkészítésében ügyesebb mint a másokban.

Tudjuk továbbá, hogy egy-egy munkás jóval több munkát képes ugyanazon idő alatt elvégezni, ha folytonosan egynemű munkával foglalkozik, mintha váltogatva, össze-vissza, más-más nemű munkához kell fognia.

Ez a két tapasztalat vezette az iparosokat a *munkafelosztás* elvének alkalmazására. Érintett tapasztalatok alapján ugyanis elméletileg is könnyen belátható, hogy mind mennyiség, mind miűség tekintetében több munkeredményt lehet elérni, ha egy műdarab különböző részletei külön, ahoz értő s csupán azon munkanemmel foglalkozó munkások közt felosztva készítettnek el, mintha ugyanazon műdarabot minden részben s egymás után ugyanazon egy munkás dolgozza ki s állítja egybe. El lehet mondani, hogy ebben a dologban a gyakorlat is igen fényesen igazolta az elméletet, mert mindazon ipar-

ágban, melyben a munkafelosztás elve alkalmaztatott, ezáltal a termelési képesség nagy mértékben fokozhatóvá lett.

A munkafelosztás elvét különben már nagyobb műhelylyel bíró s több munkással dolgoztató iparosaink is mintegy önkénytelenül gyakorlatba vették s csak az volna óhajtható, hogy nagyobb részletességgel alkalmazzák.

De legtöbb haszonnal aknázhatnák ki a munkafelosztás előnyeit a vagyontalanabb, segédet tartani nem képes iparosok. Mai világban bizony bajos az embernek magát s néha családját is csupán két keze munkájával fenntartani. Azoknak, akik erre szorulvák, nagyon jól eshetnék, ha munkájok értékét 50, vagy épen 100%-al feljebb emelhetnék. Ezt pedig elérhetnék, ha a munkafelosztás elvén, több iparos társaikkal egyesülve, *munka- vagy termelő-szövetkezetet* alakítanának, főleg ha ezen szövetkezésüknél az előbbeni pontban említett anyagbeszerzési mód alkalmazását is czélul tűznék.

Ezek folytán — az iparos ifjuság kiképeztetéséről még később leendvén e mű folyamában szó — a gépek és munkafelosztásnak a kisiparban alkalmazására vonatkozólag a következőket tartom czélszerűnek javaslatba hozni.

d) *Ipar-társulataink igyekezzenek a kisiparban alkalmazható újabb gépek- s műeszközökkel megismerkedni; a nálunk is használható ily gépek beszerzésére társulatokat alakítani; a beszerzett gépek működésbe vételével ezek czélszerűségéről az iparos közönséget meggyőzni s kezelésük módjával megismertetni.*

e) *Iparosaink kísértsék meg a munkafelosztás előnyeit munkás- vagy termelő szövetkezetek alakítása által saját javukra felhasználni.*

N e g y e d i k k é r d é s.

Mielőtt ezen kérdés taglalásához fognánk, iparosaink jelenlegi üzletmenetét kell kissé szemügyre vennünk.

Üzletről, szorosb értelemben véve, nem is szólhatunk, hanem csak adás-vevésről. Iparosaink nagyobb része megrendelésre dolgozik s csak a csekélyebb rész termel készletre, melyet darab számra a helybeli heti s országos, vagy a közel eső vásárokon árusít el. Kevés iparosnak van állandó áruhelyisége vagy boltja.

Ebből látható, hogy iparosaink üzletterülete magára a városra s e körül mintegy 8 mértföldnyi átmérőjű térre szorítkozik.

Tekintve, hogy a város és vidékének vagyonosb lakossága legaprólékosb szükségleteit is többnyire Bécsből szerzi be: látható, hogy ezen, az itteni iparosok számához aránylag különben is csekély népességű város és vidék, iparosainknak csak igen mérsékelt keresetre adhat alkalmat. Ezenkívül azonban nem találnak iparosaink készítményeik értékesítésére más helyet, mint csupán a környékbeli vásárokat. Hogy pedig innen sem valami bőven csepeg az áldás, kitetszik abból *először*: hogy a város vidékén évente csak mintegy 60 vásár történik, ezek tehát még az olyan iparosnak is, aki mind e vásárokat meglátogatja, csak 60 napi keresetet nyújtanak; az év 300 napján át pedig ezen jövedelemforrás is zárva levén, már ennél fogva sem sok hasznot hajthatnak, de ezenfelül az ily vásári üzletek *másodszor*: igen költségesek is, mert egy-egy vásári látogatás költségét, fuvarát, munkamulasztást, ételmezést összevéve, ha átlag csak 6 frtra becsüljük is: ez évente oly szép összegre rug, mely aligha fel nem emészti mind a 60 vásár átlagos jövedelmének 50°/_o-át.

És ez így megy nem csak Győrben, hanem ország-szerte.

Ily üzletviszonyok mellett tehát lehetetlen iparosainknak boldogulniok s túlzás nélkül el lehet mondani, hogy ha egyéb fogyatkozásaink nem volnának is: az ily üzlet egymagában is képes lenne iparunk fellendülését meggátolni.

Egyike a legsürgősb teendőknék e szerint, hogy e bajt minél előbb orvosoljuk.

Mint a fentebb mondottakból kivehető: ez a baj abban áll, hogy iparosaink üzlete *először*: igen szűk térben mozog; *másodszor*: igen költséges. Ezekhez képest az orvoslás módja abban állana, hogy az üzletet vagy jobban ki kell terjeszteni, vagy kevésbé költségesé kell tenni. De mivel épen azért nem lehetett eddig is nagyobb térre kiterjeszkedni, vagyis: azért nem lehetett iparkészítményeinkkel több és távolabb eső piacokon is megjelenni, mert az üzletmód költséges volta ezt nem engedte; ebből az következik, hogy az orvoslás módja tulajdonkép az lenne, hogy vagy fel kell az eddigi üzleti eljárással hagyni, vagy kevesebb költséggel járóvá kell azt tenni.

Bármennyire szükséges volna iparüzletünket a kereskedelmi üzletmóddal lehetőleg egyenlővé tenni, mindazáltal mivel a most szokásos vásári üzlet is többféle előnyvel bír s főleg a kisiparosokra nézve nélkülözhetlen: annál fogva ez az üzleti eljárás jelenleg még nem mellőzhető.

Miután tehát ezen eljárással felhagyni nem lehet, azt kell megkísérteni, hogy valamikép czélszerűbbé tegyük. Erre nézve bátorkodom itt saját belátásom szerint némelyeket elmondani.

Mi az oka, hogy a nálunk jelenleg divó vásári üzlet oly költséges?

Egyedül az : hogy mindegyik iparos külön-külön viszi készítményeit vásárra s mindegyik külön-külön árulja. Könnyű belátni, hogy ha nem így egyenként, hanem társulva, például : tíz iparos együtt, egy szállítvánnyal vitetné s egy megbízott által, egy helyiségben (sátorban) árulatná készletét : akkor majdnem tizszerte kevesebb szállítási költség esnék egyre-egyre, mint a most szokásban levő külön szállításnál ; ezenkívül mindegyik iparos otthon maradhatna műhelyében és így minden vásári alkalommal megkimélné egy napi munkavesztését, élelmezésre, sátor-tartásra s felállításra, helypénzre stb. fordítandott költségét, s amit iparosnak szintén számításba kell venni : megkimélné egészségét ; egyszóval ily társulás által mostani üzleti eljárása költségeit legalább 70%-al lejjebb szállíthatná. E mellett azonban az is világos, hogy azzal a költséggel, melylyel most tíz iparos vásári készletét, becses személyét s legalább egy segédjét egy mértföldnyire külön külön el képes szállítani : ugyan azt a készletet együttvéve — a személyek s felesleges eszközök kivételével — egy megbízott legalább is tíz mértföldre elszállíthatná. Ebben az arányban tehát, azzal a költséggel, melylyel iparosaink most egymaguk erejéből 5 mértföldnyire (s ennél messzebb jelenleg nem is költekezhetnek) el tudnak jutni : áruikat, társulva, legalább is 25—30 mértföldre eljuttathatnák és ennél fogva megkereshetnék a távolabb eső vásárokat is s válogathatnának a készítményeikre kedvezőbb piacokban. De ha ez túlzott számítás volna is s ha csak annyit engednénk is meg, hogy a jelenleg szükséges szállítási költséggel, társulás segélyével, még egyszer oly távolra el lehetne jutni, mint most : a mostani üzletterület még így is megkétszereződne, melyen tehát valószínűleg kétannyi vásári keresetre, vszgyis a forgalom 100%-ali emelésére nyílnék alkalom.

Mindez oly önként érthető, hogy bármit kutatom, nem tudom elfogadható magyarázatát találni annak, hogy iparosaink a vásári üzlet ezen jutányosb módját eddig még nem vették gyakorlatba. Legvalószínűbb azonban, miszerint ezen mulasztásnak a régi szokásokban való megrögzöttségen s az iparosoknak egymás iránti ismeretes bizalmatlanságán kívül a következő okai lehetnek. *Először*: iparosaink azt vélik, hogy több eladó többet árúsíthat el egy vásári alkalommal, mint egy eladó. *Másodszor*: mindegyik iparosnak megvannak mindegyik vásáron a maga régi ismerősei s kész fogyasztói, akiket — azt hiszi, hogy elszalasztana, ha saját maga is meg nem jelennék a vásárban. *Harmadszor*: a vásári üzlet alku utján történik, már pedig mindenik iparos legjobban tud alkudni a maga portékájára, leglelkesebben tudja azt dicsérni, magasztalni, ajánlani.

Jól megfontolva azonban látható, hogy az itt említett okokból származó előnyök a társulatban való elárúsításnál sem mennének veszendőbe. Nevezetesen az első ok mellőzéséből származható hátrány, azonkívül, hogy ez az ok nem is minden tekintetben alapos, kiegyenlítődnek felerészben a kevesebb üzletköltség s az iparosnak a vásár ideje alatt otthon végzett munkájából eredő haszon által, felerészben azáltal, hogy a társulás folytán az üzletet nagyobb területre lehetővé kiterjeszteni, több vásáron többet lehetne árulni. A második és harmadik pontok alatt említett előnyök fenntarthatók lennének a társas üzletnél is szilárd készítményeknek piacra vitele és ügyes üzletkezelők, vagy még inkább szabott árak alkalmazása által.

Csalódnék ugyanis az az iparos, aki azt hinné, hogy ismerői csupán személye iránti vonzalomból vásárolnak tőle; ennek ellenkezőjéről t. i. könnyen meggyő-

zódhet, mihelyt ismerői észreveszik, hogy valamelyik másik iparosnál jobb vagy olcsóbb vásárlást tehetnek. Ebből látható, hogy jó és jutányos árukkal nem nehéz vásárlókat szerezni és megtartani. Ezen kellékeknek pedig egy társulat szintegy, vagy még jobban megfelelhet, mint egyes iparos.

Az alkudozás a köznépnak kedvencz szokása ugyan, de a tapasztalat azt tanusítja, hogy a fogyasztók szabott árak mellett is szívesen vásárolnak, ha meg vannak győződve az üzlet szilárdságáról. A szabott árnak társult üzletben ezenkívül még az az előnye is van, hogy az elárusítást eszközlők részéről történhető csempészeteknek elejét vennék.

Ezek szerint a mondott okok nem képeznének a társulatban való elárusítás ellen lényeges akadályt.

Fő kelléke azonban ily vállalat sikerülésének — mint az iménti fejtegetésből is kitűnik — az, hogy szilárdsága iránt a közönségben bizalmat tudjon kelteni. Ily bizalomkeltés, de méginkább az eféle új vállalat ellenében soha sem hiányzó gyanusítások elhallgattatása céljából szükséges lenne a közönséget kellő módon (például plakátok által) felvilágosítani arról, hogy ezen most kezdeményezett vállalat nem nyereszkesedés, hanem a hazai ipartermények szélesb körben leendő terjesztése tekintetéből alakult. De hogy ezen társas üzletek a közönség gyanutlan bizalmát mindjárt kezdetben megnyerhessék: ahoz még egyéb tényleges garantiák szükségesek, minélfogva azon eszközök, melyeket az I. kérdés tárgyalásánál a helyi üzlet hitelének megszilárdítására vonatkozólag ajánlottunk, az ily vásári üzleteknél is alkalmazandók lennének, azzal a különbséggel, hogy ezeknél az árucikkek megbírálását s megbecsülését azon ipartársulat teljesitené, melyhez az illető elárusítók tar-

toznak. Ezenkívül az illető ipartársulatnak az ily vállalatok sikerének előmozdítása tekintetéből meg kellene engednie, hogy a vállalkozók az ipartársulat védnöksége, illetőleg ellenőrzése alatt folytathassák üzletüket. Ennyi garantiával, — főleg ha még a kevesebb üzletköltség s valószínűleg nagyobb forgalom folytán némi árleszállítással is lehetne őket egybekötni, — nem képzelhető, hogy ezen társas üzletek a fogyasztók józanabbul számító részét magukhoz ne vonnák, sőt hinni lehet, hogy az ily biztos hitelű üzletek a nálunk elszaporodott szédelő üzérkedéseket is leszorítanák a piacról.

Ha már ezek szerint a társulás elve a vásári üzlet kiterjesztésére nézve ily előnyösnek mutatkozik, önkénytelenül az a kérdés lép előnkbe: vajon nem lehetne-e ezen módot állandó áruhelyiségeknek távolabbi piacokon leendő felállítására is alkalmazni.

Azon kívánalomnak ugyanis, hogy iparunk üzletét minél szélesb körre kiterjesszük, csak akkor lesz teljesen megfelelő, ha ipartermelvényeink számára az ország különböző s erre alkalmas vidékein állandó üzletet nyitunk.

Hogy iparosaink ily távolabbi üzleteket eddig nem alapítottak, annak a vállalkozási szellem hiányán kívül következő két okát lehet említeni, u. m.: *egyrésztől* ily üzlet felszerelése és fenntartása túlbaladja egyes iparos anyagi erejét; *másrésztől*: hogy ily vállalat idegen helyen sikerrel felléphessen, ahhoz okvetlen szükséges, hogy a vállalkozónak — ha csak nem külföldi — azon a helyen már ismert jó hírűve, megállapított renommée-je legyen.

Ezen okok is tehát a társulásra utalnak bennünket. Többen egyesülve könnyebben bírnák az üzlet előleges költségeit fedezni. Ily állandó üzletekben ezenkívül több különböző iparággal foglalkozó iparos is részt vehetvén, ez által az üzlet mintegy bazar-jelleget öltene s mint

ilyen : „győri iparosok bazárja“ vagy „a győri iparbazár fióküzlete“ czimével léphetne fel s ezzel kezdetben is figyelmet ébreszthetne, de még több figyelmet s bizalmat keltene ily vállalat, ha valamely ipartestület védnöksége alatt léphetne fel, ha például egy ily üzlet czimírata mellé e szavakat is kifüggeszthetné : „ezen üzlet a győri általános ipartársulat ellenőrzése alatt áll“, ez már oly tekintélyt adhatna neki s oly ajánló levél volna számára, melylyel nemcsak bárhol a hazában, hanem külföldön is önéرزettel s sikerrel léphetne versenytérre.

Mondottak szerint tehát azon módok, melyek az első kérdés tárgyalásánál a helyi üzlet megszilárdítására s imént a vásári üzlet kiterjesztésére nézve ajánlva lettek, a vidéki üzletek életbeléptetésénél is czélszerűleg alkalmazhatók lennének.

Sokan úgy vélhetik, miszerint az az általam ismételve ajánlott feltétel, hogy kellőleg megbírált s ellenőrzött ipartermelvényekkel jelenjünk meg a piacokon, túlságos s az előnyös elárusítás esélyeit korlátozhatja.

Önként érthető, hogy a „summum jus“ alkalmazása mint mindenben, úgy ebben a tekintetben is ártalmas lenne; de a méltányosság korlátai közt, most, midőn a fő előny, melyet elérni akarunk az, hogy a külföldi versenynyel szemben bizalmat és tért szerezzünk, ez a mód látszik előttem legczélszerűbbnek. Ha ily módon sikerülend forgalmunkat nagyobbá tenni, akkor ki lesz egyenlítve a kevés haszon. Elhiszem, hogy a magyar ipar felküzdheti magát a tökély magaslatára, de azt nem hiszem el, hogy magyar iparos — egy két kivétellel — a finom szemfényvesztés mesterségét elsajátíthassa. Ezen a téren tehát a más nemzetbeliek mindig legyőznek bennünket s így : akarva, nem akarva is visszakényszerülünk a solid úzelem terére.

Egyébiránt vannak az üzleti terjeszkedésnek a mondottakon kívül egyéb loyális eszközei is, melyek közül a következő főbbekre különösen fel kell hívnom nem csak a társas üzletek, hanem minden egyes iparos figyelmét.

Igen kívánatos, hogy iparosaink készítményeik külalakjára is több gondot fordítsanak. A külföldi iparkészítmények legfőképp csinosok voltak s tetszetősségüknél fogva szorítják háttérbe a magyar ipar termelvényeit. Nem is csuda, ha azon majdnem századok óta egyforma alakok közt, melyeket iparosaink firól fira vásárra állítanak, bármi új alak azonnal szembe tűnik. Hazánkban is van rá elég példa, hogy bizonyos vidékek készítményei, sajátos alakjuk folytán, anélkül, hogy jóságra vagy czélszerűségre nézve felülmulnák más vidékek készítményeit, hirre és kelendőségre tettek szert, mint például a miskolczi guba, turi süveg, légrádi kések stb. E példák-ból az tűnik ki, hogy az iparcikkek kelendőségét elő lehet az által is mozditani, ha bizonyos sajátlagos, az eddig szokottól eltérő s lehetőleg csinosabb helyi jelleget adunk nekik. Ezenkívül majd minden vidék lakosságának megvan a maga saját izlése, ezt is czélszerű tehát, ha iparosaink tanulmányozzák s mindegyik vidékre az ottani izlésnek megfelelő cikkekkel mennek vásárra. Átaljában pedig a *szép* iránt a műveletlen köznép is bir fogékonysággal, minélfogva a vásári publikum előtt is az a cikk bir kelendőséggel, amely szilárdságán kívül izletes külsejével is ajálja magát.

Az üzlet czélszerű kiterjesztésének egyik főkélléke továbbá az is, hogy az iparos lehetőleg oly piacokat keressen fel, ahol készítményei az ottani hasonnemű ipartermelvényekkel előnyösen versenyezhetnek. Erre nézve szükséges kikémleni, hogy bizonyos iparágak mely vidékeken tizenek csekélyebb terjedelemben vagy csekélyebb

tökélylyel. Ebben első sorban az iparkamarák feladata volna, hogy iparosainkat tájékoztassák. De az ipartársulatok is, ha le tudnák vetkezni egymás iránti féltékenykedésüket s ha csak a közérdeket tartanák szem előtt, hatékony segédkezet nyújthatnának ebben a tekintetben egymásnak. Mit sem ártanának ugyanis saját érdekeknek az által, ha egymást kölcsönösen értesitenék arról, hogy területükön mily ipartermelvények találnának kelendősegre. Ezenkívül az üzlet kiterjesztésénél czélszerűleg alkalmazhatók az ugynevezett utazó ügynökök is, s ezt a módot, rézetem szerint, épen a győri iparosok használhatnák fel jutányosan. Az itteni gabonakereskedő-tesztület ugyanis számos ügynököt utaztat évente az alvidéken egész Oláhországig s Bulgáriáig, tehát épen azon vidéken, melynek ipara hátrább áll a győri iparnál. Valjon nem tennék-e meg ezen ügynökök, hogy csekély díjért az ottani üzleti viszonyokról tudósításokat küldenének s a győri ipar ottani fellépésének útját előkészítenék? Továbbá majdnem naponta indulnak Győrből üres gabonás hajók arra a vidékre, melyek tehát a legolcsóbb szállítási eszközül lennének felhasználhatók. Nem lenne-e jó, ha a győri iparosok, most különösen, midőn az aldunánál lefolyt pusztítások folytán, főleg butor- s ruházatnemüekben tömeges vásárlásra lehet ott kilátás, e körülményeket jó idején figyelembe vennék?

Végre mindazt, ami az üzlet czélszerűsítésére vonatkozik, a kereskedelem már kipróbálta, minélfogva a legjobb üzletmódok- s eljárásokat a kereskedelemben látjuk alkalmazva. Nagyon szükséges volna tehát, ha ezen czélszerű eljárások ismeretét iparosaink is elsajátítanák; amennyiben pedig az érettebb koru mesterek már erre hajlandók nem lennének, szükséges lenne legalább, hogy üzletbeli vállalataiknál tapasztalt kereskedők tanácsát ki-

kérdezzék. De hogy az iparüzletre felettebb szükséges kereskedelmi ismereteket a jövő nemzedék már ne nélkülözze, okvetlen intézkedni kell, hogy az iparos ifjúság ezen ismeretágban is kellő oktatást nyerjen.

Most még vessünk egy rövid visszapillantást az eddig mondottakra!

Ugy gondolom, hogy az iparunk anyagi helyzetének emelése végett eddig ajánlott módok közül legtöbb visszhangra találnak az e pontban tárgyalt *társas üzletek*, nem ugyan egyedül az itt előadott indokoknál fogva, hanem azért, mert ezek előnyeit — mint a melyek a többiek közt a legnagyobb sikert ígérik s legkönnyebben életbeléptethetők — mindenki önként beláthatja.

Valószínű tehát, hogy iparosaink — ha ugyan a korszerű kívánalmaknak eleget tenni szándékoznak — ily társas üzletek létrehozására legelőbb szövetkezendnek.

De midőn ily társas üzletbe, vagyis készítményeiknek közös czég alatti elárusítására szövetkeztek: ezzel már lényegileg *munka- vagy termelő szövetség*gé alakultak. Ekkor azonban a termelés könnyítése s jutányosabbá tétele tekintetéből önkénytelen oda lesznek utalva, hogy maguk közt a *munkafelosztási* eljárást is alkalmazzák. Ugyanezen okokból a *gépek* alkalmazásának czélszerűségét is be fogják látni. Azt pedig, hogy ily közös elárusító s termelő szövetkezetek legézszerűbben teszik — s talán másként nem is tehetik — ha a feldolgozandó nyers anyagokat is közösen és nagyban szerzik be: az már a dolog természetéből önként következik.

Igy tehát a társas üzletek az ipar emelésének valamennyi gyakorlati s korszerű módjait lánczszemként magukban egyesítik s csakis így egymásba fűződve tűnik ki ezek valódi gyakorlati értéke. Kétségtelen t. i., hogy az előbbi pontok alatt elősorolt eljárások jelenté-

kenyül hatnak a termelési képesség emelésére, de a termelést csak oly mérvben lehet fokozni, amily mérvü a fogyasztás, hogy tehát termelési képességünk ezen kelléke is meglegyen, arra lennének hivatva a társas üzletek, hogy ezt megszerezzék. Így a társas üzletek létesítése mintegy kiinduló pontja s egyszersmind betetőzése lenne az iparunk emelésére életbeléptetendő intézkedéseknek. Hogy különben ezen üzletek az itt vázolt combinatio nélkül magukban is haszonnal fennállhatnak: önként érthető.

Ezek szerint a társas üzletek mutatkoznak iparüzletünk nagyobb területre leendő kiterjesztésének s egyszersmind távolabbi piaczkoni megállandósításának legcélszerűbb eszközeiül, minélfogva javaslatba hozhatom, hogy

f) Értelmesb és vagyonosb iparosaink, iparunk érdekeinek előmozdítása iránti tekintetből, tegyenek előleges kísérleteket a társas vásári üzletek előnyeinek kihasználására.

Ezen üzletök eredményét tegyék időnként nyilvánossá s ez által hassanak oda, hogy ily társas üzlet alakítására több más iparos is vállalkozzék.

Ö t ö d i k k é r d é s.

Nagyszerü iparvállalatok? Egy vagy több nagy szövő-fonó gyár felállítása, vagy egy egész hajóteher iparkészítmény szállítása Indiákra, Ausztráliába vagy Congóba. A mihez csak két—ötszázezer vagy épen millió forintocska volna szükséges? Nagy Isten! mikor leszünk mi még abban a helyzetben, hogy ilyesmiről szólhassunk! Nem ily messze szárnyalnak a mi vágyaink. Egy értékesb gépnek közös költségen való beszerzése; egy pár láda györi ipartermelvénynek valahol oda Kikinda vidékére leendő expedialása, egy anyagbeszerző szövet-

kezet alakítása, a mikhez öt-, tíz- vagy éppen tizenötezer forintnyi tetemes összeg kívántatnék: — itt röpdös a mi képzeletünk, a mi helyzetünkben ezek is nagyszerű, sőt kivihetetlennek látszó vállalatok.

Hol szerzünk ennyi tömérdek pénzt, még magasb kamatra is össze? Helyzetünkben ez is gond, de nagy!

Hanem ennél még nagyobb gond is nyomja vállainkat, azaz tulajdonkép lelkünket.

Számos iparos polgártársunk napról napra való keresete után él. Ha egy-két napon át nem tud munkára szert tenni, vagy nem tudja készítményeit eladni, üzlete és háztartása fel van akadva, nem tud tovább mozdulni, s mivel nem képes sehonnán, bárcsak ideiglenes segítséget is kapni, készletei, műszerei elvesztegetésével, vagy többé nem törleszthető uzsorához folyamodva végleg tönkre kell nekie jutnia, míg csekély előleggel vagy jutányos kölcsönnel kisegíthető lett volna az ideiglenes bajból s jobb üzleti esélyek bekövetkeztével vagyoni állapotát megszilárdíthatta volna. Így pusztul el sok derék iparos hazánkban. Hogy ilyenképpen mennyi munkaképesség megy veszendőbe, s ezáltal nem csak az ipar, hanem a közérdek is mennyi kárt szenved? mindenki előtt világos lehet. Mielőtt tehát iparunk emelése érdekében nagyobb vállalatokba bocsátkoznánk, előbb ezen iparunk fejlődését nemcsak gátló, hanem arra szegényítőleg ható körülmény elhárítására kell gondolnunk.

Ezek szerint mostani viszonyaink közt csak a vagyontalan iparosok segélyezésére s esetleg az előbbeni kérdésekben fejtegetett kezdetleges vállalatok életbe léptetésére szükséges pénz mikénti beszerzéséről lehet egyelőre szó. Magától értetődik azonban, hogy amely finanszialis műveletek így kicsiben célszerűeknek mutatkoz-

nak, azok valószínűleg nagyobb vállalatoknál is alkalmazhatók lesznek.

Először is tehát vegyük szemlére a segélyezési ügyet!

Más, szorosb értelemben vett iparos országokban is vannak vagyontalan iparosok, a kik időnként segélyre szorulnak s épen úgy tönkre jutnának az ottani virágzóbb ipar daczára is, mint a mi iparosaink, ha a segélyezési ügy ott már jobban rendezve nem volna. Nem szükséges tehát új eszközök feltalálásán fárasztani eszünket, csak át kell vennünk azt, amit már másutt jónak tapasztaltak. Ilyen segélyezési eszközök például a következők:

Legészszerűbb s talán legnemeseb segély, melyet munkabíró egyénnek adhatunk, az, ha alkalmat szolgáltatunk neki munkaképességének felhasználására. Olyan egyén, aki örömet dolgoznék, de nem kap munkát, vagy nem képes a munkához szükséges anyagokat beszerezni, sokkal szivesebben veszi, ha munkával látjuk el, mintha ideiglenes pénzsegélyt nyújtunk neki. Ilyféle segélylyel külföldön jótékony, munkás-segélyező-egyletek, de még inkább a termelő szövetkezetek látják el a munkában szükölködőket; ez is tehát egy indok lenne arra, hogy a nevezett szövetkezeteket nálunk is meghonosítsuk.

Igen jótékony segély oly iparosra nézve, akinek árukészlete van ugyan, de a kedvezőtlen viszonyok miatt nem képes elárusítani; az is, ha készletére, addig is, míg azt eladhatná, előleget kaphat. Az eféle segélyezés céljából létesültek külföldön az iparbazárok. Ezeknek egyik főüzlete t. i. az, hogy a kiállítás végett beadott s előleg megbecsült iparkészítmények árának egy részét azonnal az átvételnél kifizetik s a készítmény eladásáról gondoskodnak. Ily élénk forgalmu üzletekben a szilárd ipartermel-

vények biztosan elárúsíthatók, minélfogva az előlegnyújtás csekély kockázattal jár. Fentebb az I. kérdés fejtegetésénél az iparbazároknak csak a helyi ipar hitelének emelésére vonatkozó előnyeit emeltem ki. Ha még ehhez hozzá csatoljuk azon jótékony hatást is, melyet ezen intézetek az előleg-üzlet alkalmazása által kifejthetnének, kétszeres okunk lesz óhajtani, hogy iparbazárok nálunk is mielőbb létesüljenek.

Ily segélyezési eszközök mellett csak a munkakép-telen iparosok szorulnak pénzbeli segélyre. Erre a célra is léteznek más országokban s néhol hazánkban is jótékony alapok, melyek részint adakozás, részint az iparosok által fizetett évdíjak útján lettek egybegyűjtve. Minthogy a humanismusban való előhaladásunkra nem legkedvezőbb világot vet az, hogy nálunk ily alapok csak igen gyéren léteznek, már ennélfogva sem kellene halogatni azoknak oly helyeken, hol még nincsenek, mielőbbi létesítését.

Legtöbb iparosnak azonban nagyobb összegre volna némelykor szüksége, mint a mennyit az említett segélyezési módok nyújthatnak, vagyis tulajdonkép bizonyos üzleti célok elérése végett nem is segélyt, hanem kölcsönt kellene igénybe vennie, melyet tisztességes kamatjaival együtt vissza tudna téríteni s szívesen is visszatérítené, csak hozzá juthatna; azonban nem lévén képes a magányosok s hitelintézetek által követelt biztosítékot kimutatni, kölcsönt nem szerezhet. Ez a legnagyobb nyög, mely iparunk, illetőleg iparosaink anyagi helyzetének javulását hátráltatja; kötelességünk volna tehát ezen a bajon is lehetőleg segíteni. Történtek is e részben nálunk is kísérletek a kölcsön-segélyző-egyletek felállítása által, de ezen intézetek — bár azon szűk körben, melyben működni képesek, czélszerűeknek bizonyultak — nem

képesek az ez iránybani szükségletnek megfelelni, s azonfelül sok iparos még az ezen intézetek által követelt föltételeknek sem bír eleget tenni.

Ezek szerint oly kölcsön-alapra lenne szükségünk, melyből nagyobb összegeket lehetőleg csekély kamatra s biztosíték nélkül lehetne kölcsön adni az ezt igénylőknek. Ily kölcsönzöintézet létesítése elméletileg nagyon kívánatos volna ugyan, de hogy az ehez szükséges alapot a szükségletnek megfelelő arányban össze lehessen mostani körülményeink közt szerezni, abban méltán lehet kételkedni.

Tekintve azonban, hogy a kölcsön nem nyerhetés oka a szóban levő esetekben nem a kellő alap nem létezésében, — mert helyi pénz- és hitelintézeteink képesítvék az itteni kölcsön-szükséglet fedezésére, — hanem tulajdonkép a kölcsönt keresők hitelképességének hiányában rejlik; tekintve továbbá, hogy hitelintézeteink jótállásra is készek kölcsönt adni: ebből az a természetes következtetés, hogy kölcsönre szorult iparosainkon jótállás által is segíthetünk.

Ott tehát, ahol külön segélyezési vagy kölcsön-alapok fel nem állíthatók, a jótállási eljárást kell fogadtatba venni. E célból több iparosnak törvényes érvényű kötelezettséget kellene vállalni egymás közt az iránt, hogy egymásért vagy a szövetkezeten kívül álló, vagyontalan, de morális garantiát nyújtani képes s általuk kijelölendő iparos társaikért valamely hitelintézet vagy hitellező előtt bizonyos meghatározott összegig, vagyonukkal vagy annak e célra lekötöztetett egy részével jótállani készek.

Feltéve, amiben különben kételkedni nem lehet, hogy az ily szövetkezetek által nyújtandó biztosítéokra, legalább a nagyobb pénzintézeteknél, mindenkor leendő

kölcsön nyerhető: úgy látszik, hogy a segélyezés ezen módja célszerűbb, mint ha e célra — adakozásra nem számíthatván — részvények által gyűjtenénk alapot, ugyanis:

Mint hogy könnyebb — egyenlő körülmények mellett — valakiért jótállani, mint valakinek pénzt adni: annál fogva valószínű, hogy a jótállás általi segélyezésnek több pártolói lesznek, mint az e célrai pénzgyűjtésnek és így ily módon a segélyezést is kiterjedtebben lehetend eszközözni.

A részvények után nagyobb osztalékot kellene valószínűleg fizetni, mint amennyi kamatra ugyanannyi összeget a pénzügyintézetektől jótállásra meg lehetne kapni.

A részvénytőke kezelése külön, és pedig magasan díjazott kezelő személyzetet igényel: a jótállási eljárásnál ezen személyzet s a ráfordított költség mellőzhető lenne.

A külön tőke, végre napjainkban könnyen a pápai s egyéb bankok szomorú sorsára juthat; a jótálló szövetkezeteket ellenben csak egyes kölcsönvevők részéről érheti veszteség, ezeknél tehát a kockázat sokkal csekélyebb mérvű.

Ily nyomatékos okok tanuskodnak a jótállási eljárás célszerűsége mellett.

Ezt különben eléggé bizonyítja az is, hogy külföldön, hol a hitelviszonyok nem oly kedvezőtlenek mint nálunk, mégis, főleg az iparosok körében, ezt a módját kedvelik leginkább a kölcsön-szerzésnek s e célra ott számos *kölcsönösen jótálló szövetkezet* van működésben.

Mindezeket egybe véve, miután nincs tehetségünk arra, hogy iparosaink számára külön jutányos kölcsön-alapot teremthessünk; az idegen kézből nyerhető kölcsönök közt pedig ez idő szerint legjutányosb az, melyet

pénzintézeteink nyújtanak: annál fogva legolcsóbb forrás, melyből iparosaink kölcsönt merithetnek, ezen pénzintézetek. Hogy pedig ily kölcsönhöz — akár ezen, akár más, talán létező jutányos, czélszerű forrásból — a vagyontalanabb iparosok is biztosan hozzá juthassanak, azt az említett kölcsönösen jótálló szövetkezetek alakításával érhetik el.

Fentebb mondva volt, hogy azon nagyobb iparvállalatok, melyekbe jelen helyzetünkben bele bocsátkozhatunk, mintegy tíz-tizenötezer forintnyi üzleti vagy befektetési tőkét vennének igénybe. Az imént előadottakat figyelembe véve, nem szükséges talán bővebben bizonyítgatni, hogy azon esetben, ha ezen összeget a vállalkozók saját erejükből nem lennének képesek előállítani, ezen pénzerő beszerzésére is az említett kölcsönös jótállási mód lenne legczélszerűbben alkalmazható.

Megemlítendőnek tartom még, hogy a kölcsönösen jótálló szövetkezetek nemcsak a kölcsönszerzésre, hanem az iparüzéshez szükséges anyagoknak olcsó hitel útján beszerzésére is kiterjeszthetik működésüket. Tudva van jól, hogy a magyar iparosoknak a közvetlen termelőknél, t. i. a gyárosoknál alig van hitelük, minélfogva kénytelenek második, harmadik kézből beszerezni nyers anyagaikat. Hogy ez a körülmény mennyire megdrágítja termelésüket, s ez ismét mennyire gátolja termelvényeik kelendőségét? alig kell bizonyítani. Egyik nem halasztható feladata tehát iparosainknak, hogy iparunk fejlődésének ezen akadályát is megszüntessék, s minthogy a kölcsönös jótállás e cél elérésére is egy eszköz lehet, annál fogva ezen okból is utalva vannak arra, hogy a kölcsönösen jótálló szövetkezeteket maguk közt s maguk jóvoltára mielőbb létesítsék.

Ezek folytán tehát a jelenleg felvett kérdésre vo-

natkozó indítványomat a következő rövid mondatba foglalhatom :

g) Iparosaink alakítsanak maguk között kölcsönösen jóálló szövetkezeteket.

H a t o d i k k é r d é s.

Annyiszor halljuk mindenfelől azt a beszédet, hogy iparosaink így meg úgy hátra vannak maradva, hogy szinte megkívánja az ember egyszer már tisztába jönni az iránt, hogy tulajdonkép miben áll hát ezen hátramaradás? Megkísérlem tehát ezt a kérdést is röviden fejtegetni, annál inkább, mert ha a netán létező hiányok felderítve lesznek, azzal azok elhárításának módja is könnyebben fel lesz lelhető.

Túlszigort követnénk el, ha iparosaink összeségének iparban előhaladott voltát vennők bírálat alá, mivel a tömeg iparképessége sem nálunk, sem más államokban nem vehető számításba. Tévedne, ugyanis, aki azt hinné, hogy a mi iparosaink egyáltalán nem lennének a külföldi iparosokhoz hasonlíthatók ; mert tudva van jól, hogy az iparban legelőhaladtabb államok is, mint Anglia s Franciaország, iparuk jelenlegi fényes állását alig száz egynehány értelmes és kitünő iparosnak köszönhetik ; a tömeg ott sem sokkal értelmesebb, mint a mi iparosaink tömege, ott is vannak számos irni, olvasni nem tudó s csak gépileg dolgozó iparosok, mint nálunk. Eltekintve tehát az értelmiségtől s csupán csak a kézi ügyességet vevén számításba : el lehet mondani, hogy átlag véve a mi iparosaink sem állnak hátrább a külföldieknél, amint ezt a belföldi s nemzetközi ipartárlatok eléggé be is bizonyították.

Ami pedig az értelmiséget illeti, ebben a mi kisiparosaink s a külföldiek közt az a különbség állapítható

meg, hogy külföldön több művelt s a szükséges előkészültséggel bíró egyén lép az iparos pályára; minthogy ezek önként, tehát több kedvvel, leendő hivatásuk iránt több bizalommal s előszeretettel választják ezen életpályát, annál fogva nagyobb kedvvel s önérzettel is látnak hivatásuk betöltéséhez, vagyis megvan bennök a kellő iparos szellem. Ezenkívül, mivel tudják, hogy honfitársaik közt igyekezetük által tiszteletben s kitüntetésekben részesülhetnek: ez morális ösztönt ad nekik a folytonos előretörékvésre. Minthogy pedig fel vannak ruházva annyi értelmi tehetséggel, hogy a tudomány, művészet s ipar előhaladását figyelemmel kísérhetik, a szakmájokra vonatkozó irodalmat búvárolhatják: ezáltal arra képesítvék, hogy minden az ipar terén felmerülő felfedezésről azonnal tudomást szerezhessenek, azt eltanulhatják és ennél fogva folytonosan az ipar színvonalán képesek magukat fenntartani.

Ehez hasonlítva, nálunk előleges tudományos nevelésben részesült egyén nem lép iparos pályára. Maguk iparos mestereink saját gyermekeiket is, alig némi elemi oktatás után, azonnal a műhelybe fogják. Csak kevés iparos járhatja leendő utódjait a „reálba“; tulajdonképeni szakszerű iparos előkészítésre azonban mód sincs hazánkban.

Ennél fogva iparosaink legtöbbszörre kényszerítve, legalább nem saját elhatározásból, kedvetlenül, átaljában pedig anélkül lépnek az iparos pályára, hogy annak fontosságáról, hasznos voltáról stb. fogalmuk lenne. Ilyképen, kevés kivétellel, már az iparos ifjúságban sincs meg a hivatás iránti kellő lelkesedés, az idősbek gondja pedig csakis a mindennapi kenyérkereset körül forog; kevesen törődnek az összes testület érdekei- s tekintélyének emelésével, ami már magában is mutatja, hogy nincs

köztük testületi szellem és így hiányzik náluk ennek természetes folyománya, t. i. az előretörekvés.

De ha léteznék is bennök testületi szellem s önértet, ennek meg kellene törni azon a művelt nemzetek közt sehol nem tapasztalható, ennél fogva műveltségi állapotainkat sajnos jellemző kicsinylésen, melylyel más osztályok az iparos osztálybelieket — személyöket úgy, mint műveiket — illetik.

Mínthogy ezen társadalmi éretlenség miatt iparosaink saját polgártársaiktól is semmi elismerést, semmi buzditást nem nyerhetnek, sem erkölcsi, sem anyagi sikert ki nem vivhatnak: nem csuda, ha belőlük minden előretörekvésí s tökélyesbülési hajlam lassanként kihal. Ez pedig annál hamarabb megtörténik, mert a tökélyesbülés s önművelődés lehetősége már az által is meg van rájuk nézve nehezítve, hogy nyelvünkön nincsenek az iparra vonatkozó szakkönyvek és folyóiratok, amelyek léteznek is, azokat iparosaink, előismeretek hiánya miatt, nem értik. Ezeknél fogva iparosaink az ipar előhaladását sem olvasás sem szemlélet útján figyelemmel nem kísérhetvén; innen van, hogy folytonosan csak a régi nyomon haladva, hátra maradnak s az ipar terén másutt felmerült újításokról csak akkor értesülnek, mikor azok máshol már elavultak.

Az ipar teréni hátramaradásunk ezek szerint tulajdonképen csak abban áll, hogy nálunk kevesebb, a tömeg közül úgy üzletének kiterjedt volta mint készítményeinek tökélye által kiemelkedő iparos létezik, mint külföldön. Ennek oka pedig egyéb, iparosainktól nem függő s részint állami, részint társadalmi viszonyainkon alapuló jelentékeny okokon kívül abban rejlik, hogy iparosainkban először: hiányzik az előre törekvésre ösztönt

adó iparos-szellem, *másodszor*: hiányzik a kellő értelmi készsültség.

Amit tehát iparosaink az iparkéesség fejlesztése érdekében saját erejükből is megtehetnek: az az itt említett két fő hiány eltávolításában áll.

Lelkesüljenek saját ügyök iránt s művelődjenek!

Csalódás volna azonban azt várni, hogy ezen feladatok kivitelében iparosaink összesége részt vegyen. Ha erre kellene várakoznunk: soha sem mozdulhatnánk, De erre nincs is szükség. Jelenleg megelégedhetünk azzal, ha minden városban csak néhányan vállalkoznak is a korszerű előhaladásra.

Ezeknek azonban, anélkül, hogy hátra tekintgetnének, valjon követik-e őket mások? határozottan ki kell válniok az előre törekvők lábait sárként nyüzgő tömegből s egymással kezét fogva, a tömegtől megkülönböztett testületté kell alakulniok.

Ezen testületek vagy körök feladata lenne, hogy egyrészt az iparos szellemet jó szóval s példaadással a tömeg közt ébreszszék; másrészt: hogy szembeszálljanak az előítéletekkel s visszaállítsák a társadalmi térről az esztelen fényűzés és urhatnámság által hazánk rendkívüli kárára egészen leszorított polgári elem tekintélyét.

Ezt elérhetik az által, ha kilépnek eddigi tartózkodó állásukból s ahol a közéletben erre alkalom nyílik, lételüknek s hatályuknak jelét adják; de leginkább azáltal, ha komolyan az önművelődés és előhaladás munkájához fognak.

Ettől — t. i. a művelődéstől — ne riaszsa vissza iparosainkat a feladat nehézsége s azon gondolat, hogy annak már hasznát nem vehetik. Nincs oly életkor, melyben az ismeretek gyarapodása haszonra fordítható nem lenne. Azt ugyan már nem tehetik s nem is lehet kívánni,

hogy érettebb korukban megtanulják azt, aminek eltanulását ifjúkori viszonyaik miatt el kellett mulasztaniok; de némi igyekezettel sokat lehet jelen éveikben is pótolni. S ha, eszerint, nem is merithetnek, czéljaiknak megfelelőleg, közvetlen a tudományok forrásából s ha ennél fogva nem is képesek újat teremteni, annyit elérhetnek, hogy eltanulhatják azt, amit mások már feltaláltak. S ez egyelőre elég nekünk!

Az önmivelődés, vagy értelmi képesség fejlesztése, érettebb koru iparosainknál a mondottak szerint csak e két feladatra szorítkoznék, *először*: igyekezzenek ismeretkörüket s értelmiségüket az által gyarapítani, hogy politikai tárgyú olvasmányokon kívül, melylyel jelenleg kizárólag foglalkoznak, tudományos szaklapokat s munkákat is olvasgassanak; *másodszor*: igyekezzenek az iparnak külföldöni jelen állásáról kimerítő tudomást szerezni s az ipar terén bárhol felmerült újításokról jókor értesülni.

Hogy pedig ezen feladatoknak megfelelhessenek, feltétlenül szükségük lenne:

Először: egy könyvtár felállítására, melybe az iparra vonatkozó hazai s külföldi újabb szakmunkák s folyóiratok megszerzendők lennének.

Másodszor: egy minta-gyűjteményre, mely a külföldi jelesb iparkészítmények, újabb felfedezések, ugy szinte a tökélyesbitett munkaeszközök s gépek eredeti, vagy utánczolt példányainak, vagy rajzainak megszerzése által lenne felállítandó.

Harmadszor: Az így beszerzett gyűjtemények felhasználása végett szükséges volna továbbá összejöveteleket tartani, hogy az ipar-irodalom útján értésökre jött újításokat egymás közt megbeszéljék s a megszerzett mintákat tanulmányozzák.

Negyedszer: Minthogy az élő szó élénkebben hat az értelemre s maradandóbb nyomot hagy az emlékezetben mint az olvasmány, szükséges volna szakértőket megkérni, hogy a tudományok iparra vonatkozó ágaiból időnként előadásokat tartsanak.

Ily eszközökkel s némi szilárd akarattal elérhetnők azt, hogy mi is több oly a tömeg közül kiemelkedő jelesb iparost mutathatnánk fel, akik a külföldi ipartermelvényeket szintoly tökélylyel utánkészíteni képesek lennének, s ez által iparunkat már jelenleg versenyképesebbé tehetnék.

H e t e d i k k é r d é s .

Ez a kérdés nagyon fölösleges lenne, ha ipariskoláink volnának, vagy legalább kilátásunk lehetne, hogy ily tanintézeteink is nem sokára leendenek. Sőt még ezen kilátás nélkül is elbizakodottságként tűnhetik fel ezen kérdés fejtegetése most, midőn a nmlgu közoktatásügyi miniszterium az iparos oktatás országos szervezésére vonatkozó javaslatát már közzé tette. Igen világos, hogy az iparos ifjuság szakszerű kiképzését illetőleg sokkal célirányosb az említett miniszteri javaslatban foglalt s tekintélyes szakértők által kidolgozott tanterv annál, mint amelyet ily magamféle laikus ajánlani tudna.

Hogy ennek daczára ezen kérdés fejtegetésébe mégis belebocsátkozom, azt nem is egyedül azért teszem, mert nem lehet tudni, hogy az érintett miniszteri tanterv mikor léphet életbe? hanem leginkább az a saját indok késztet erre, miszerint vállalkozott itt Győrben mintegy 40 lelkesb iparos ifju arra, hogy önművelődés és maguknak az iparbani értelmi kiképzése céljából egyület alaptssanak; de, jóllehet ezen egyület már több mint féléve fenn áll, részint az önképzés módja iránti tájékozottság,

részint pedig segédeszközök s kellő gyámolítás hiánya miatt eddig eredményes működéshez nem kezdhettek.

Ily czélu s hasonló helyzetben levő iparos ifjusági egyletek tudtommal más városokban is alakultak.

Mit tegyünk tehát ezen, a kor intő szavát megértő s az önképzésre önként vállalkozó ifjakkal addig is, míg az iparos oktatás országosan szervezve lesz?

Vétek lenne ily nemes igyekezetet közönyösen sorára hagyni s tétlenül szemlélni, míg saját hevében lassanként elhamvad.

Nem lesz ennél fogva fölösleges munka kissé megvitatni, hogy ezen önművelődési célra egyesült ifjak mily irányban, vagy minő ismerettárgyakban képezzék magukat, és hogy helyzetükhöz képest minő tanmódot kövessenek. Ezzel talán segédkezet nyújthatunk nekik a kezdet nehézségei leküzdésére; egyszersmind pedig felelünk a fentt kitett kérdésre.

Minthogy a nm. közoktatásügyi miniszterium többször említett tantervét oly szakférfiak állapították meg, akik mind a tanügyben járatosak, mind az ipar emelésének kellékeit jól ismerik: annál fogva ezen tantervet kell a legjobb utmutatóul elismernünk arra nézve, hogy iparos ifjainknak mily ismerettárgyakban lenne szükséges magukat képezni. Ebben a tantervben a következő tantárgyak vannak kijelölve: rajz, számtan, mértan, természettan, természetrajz, vegytan, földrajz, polgári és kereskedelmi fogalmazás, értelmet fejlesztő s az ismeretkört szélesbítő olvasmányok stb.

Mindezen ismerettárgyak tagadhatlanul szükségesek minden iparosra nézve, de hogy iparos ifjaink e tantárgyakban magukat magán szorgalom útján kiképezhessék, arra gondolni sem lehet. Megelégedhetünk, ha csak a legszükségesebb tárgyakban szerezhetnek annyi jártassá-

got, amennyire a gyakorlatban okvetlen szükségük leend, a többiben pedig csak annyira haladhatnak, hogy azokról helyes fogalmuk legyen, alapelemeiket átértsék s ezek segélyével magukat később olvasgatás által tovább képezhessék. Azonban ennyire sem haladhatnak oktatók segélye és rendszeres tanórák vétele nélkül, ebben pedig két jelentékeny körülmény fogja törekvéseiket gátolni, u. m.: az idő és pénz, melyek mindkettejével iparos ifjaink, köztudomás szerint, csak igen szűken rendelkezhetnek.

Ezen létező nehézségek kikerülése tekintetéből tehát a czélt a körülményekhez szükséges alkalmazni.

Az önmivelődés végett egyesült ifjak czélja, tekintve viszonyaikat, odáig terjedhet, hogy *először*: az általános műveltségben s értelmiségben magukat annyira kiképezzék, miszerint gondolataikat helyesen és szabatosan kifejezni képesek legyenek; a társaskörökben s más egyénnel, szóval vagy írásban, értelmesen társaloghassanak; minél több tárgyhoz, főleg az iparszakiakhoz, ahoz értőleg hozzászólni tudjanak s ennek elérése végett maguknak minél több ismeret-tárgyból helyes fogalmat szerezzenek; *másodszor*: szakmájukat az iparban elméletileg is értsék; az erre vonatkozó tudományok s szakismeretek műnyelvét eltanulják, hogy ezáltal az iparszaki könyveket s folyóiratokat megérthessék s ennél fogva képesek legyenek az ipar általános állását és előhaladását figyelemmel kísérni, a másutt felmerült jelentékenyebb felfedezésekről gyorsan értesülni, azokat leírás nyomán is utánkészíteni és így tökélyesbitett munkákat a külfölddel egy időben előállítani; *harmadszor*: hogy az iparüzlethez szükséges ismeretekbe magukat minél jobban begyakorolják.

Nézetem szerint ennyi ismeret kellene arra, hogy a feltett kérdéshez képest iparos ifjaink a külfölddel

versenyezni tudó mesterekké váljanak. Nagy magán-szorgalom szükséges csak ennyinek elsajátításához is, minél fogva némileg sejthető, hogy az önképzés ezen fokának elérésére nem sok iparos vállalkozand. Mindazáltal vizsgáljuk meg, hogy mégis mi módon lehetne a képzettség e fokát elérni, vagy legalább megközelíteni?

Feltéve, hogy a mondott terjedelembeni kiképzésre az erre vállalkozó ifjak két évi vagy négy félévi időt szentelhetnek, a fent jelzett czélnak megfelelő tantárgyakat következőleg lehetne beosztani:

I. Az értelemfejlesztési stb. irányban.

1) *Első félévben*: nyelvtan, szóelemzés, értelmi gyakorlatok, mondatok szerkesztése stb., mint az elemi iskolákban; *második, harmadik félévben*: osztálybani felolvasások a tanulók által, különböző tudomány-ágakból, — u. m.: terményrajz, földrajz, történelem, magyar alkotmány s polgári jogokból stb., — mindegyikből annyit s annyi-szor egy folyamban, míg a tanulók azon ismeretágról helyes fogalmat szereznek s műnyelvét megértik; *negyedik félévben*: önálló beszédgyakorlatok, szavalás. Ezzel párhuzamban a második félévben: helyesírás szabályai; harmadik félévben: levelek, elismervény, bizonyítvány, nyugtatvány s t. e f. fogalmazása; negyedik félévben: utalvány, kötelezvény, szerződés, jegyzőkönyv stb. szerkesztése.

2) Jelese beszédrészek, költemények betanulása.

3) Ének- és zene-gyakorlatok.

II. Az iparfejlesztési irányban.

Az ezen irányra vonatkozó tanulmányok két osztályba sorozandók lennének, u. m. *először*: olyanok, melyek kimerítőbb megtanulása minden iparágra nézve szükséges s a viszonyokhoz képest elsajátításuk lehetséges is; *másodszor*: olyanok, melyek a viszonyoknál fogva egész

terjedelmükben elő nem adhatók, melyekből tehát a tanulók csak annyi elemi ismeretet sajátíthatnak el, amelyek alapján magukat olvasgatás által tovább képezhesék. Ezek szerint előadandók lennének:

Az első osztályhoz tartozók közül:

4) *Rajz*, mértani magyarázatokkal kapcsolatban, mind a két évben.

5) *Számtan*, négy egyszerű művelet tizedes törtekkel stb. — mint a miniszteri tantervben előadva van — az első évben.

6) *Könyvvitel*, váltó ismertetése s egyéb, főleg a kereskedelmi üzletre vonatkozó ismeretek, a második évben.

A második osztályhoz tartozók közül:

7) *Természettan*. Első évben a testek természettani tulajdonságai, erőtan, géptan. Második évben a nehézke-dés törvényei, hőtan, gőzerő ismertetése stb.

8) *Vegytan*. Első évben bevezetés a vegytanba. Második évben az iparban alkalmazott elemek s vegyületek ismertetése, mind a természet-, mind a vegytannál tekintettel a tanulóknak a műnyelvbenei begyakorlására.

9) *Természetrajz*, növényi, ásványi és állati iparanyagok ismertetése.

Ezekkel kapcsolatban az iparbani ügyesség fejlesztése céljából gyakorlatok lennének alkalmazandók. Ily ipargyakorlatok volnának, nézetem szerint, a következők:

a) Egyes műdarabok előállításí módjának, a műdarab részeinek, azok céljának, az előállításához szükséges anyagok- s eszközöknek értelmes s kimerítő elbeszél-tetése s leírása a tanulók által.

b) Jelesb iparkészítmények tanulmányozása, azok előnyeinek kijelölése.

c) Egymás készítményeinek kölcsönös megbirálása,

d) Minták utánzása.

e) Verseny- vagy pályamunkák készítése stb.

Az elősorolt tantárgyak oktatására az 1. és 2. pont alatt jelöltekénél egy, a 3. tárgynál egy, a 4. tárgynál szintén egy, az 5., 6. tárgynál ismét egy, összesen 4 külön tanító lenne szükséges; a 7., 8., 9. alatt jelölt tárgyakra nézve szakértők lennének felkérendőek, hogy azon tudomány-ágakból, tekintettel az előbb említett feltételekre, egymással összefüggő felolvasási ciklusokat rendezni sziveskedjenek. Az ipargyakorlatok egy értelmes mester felügyelete alatt lennének megtartandók minden iparszakban külön-külön.

Feltéve, hogy az iparos segédek, az ének- s ipargyakorlatokon kívül, tanelőadások hallgatására hetenként 2, évente tehát 104 órát szentelhetnek: ehhez képest az előszámlált tantárgyak is ennyi órára lennének beosztandók.

Feltéve továbbá, hogy találkozni fognak oly jóakaró tanférjak, akik az iparos ifjak helyzetét tekintve, ily tanórákat adni átlag 1—2 frtnyi tiszteletdíjért készek lennének, e szerint egy évi ily tanfolyam a tanulók által beszerzendő taneszközökön kívül mintegy 150 frtba kerülne.

Amennyiben a tanulókat tandíjjal terhelni nem lehetne s e célra más alapból segélyt nyerni lehető volna: az említett összeget nyilvános zene-, szavalati estélyek s felolvasások rendezése, pályamunkák eladása s közadakozás útján lehetne beszerezni.

Megjegyzem, hogy a fentebbi tanterv-vázlatban nem tettem említést az olvasás, írás és elemi számvetés oktatásáról. Amennyiben a művelődni óhajtó iparos ifjak közt olyanok is léteznének, kik ezen ismeretekkel még nem

birnának : azok részére külön tanfolyam lenne rendszerezésitendő.

Ily módon képzelem én iparos ifjainkban a hiányzó iparképességet pótolgatni addig is, míg rendes ipariskolák létesülnek. Az előadott terv-vázlat csak egyéni nézetem kifolyása. A körülményektől, főleg pedig iparos ifjaink készségétől függ, hogy az itt kijelölnél szűkebb vagy tágabb körben képezzék ki magukat.

N y o l c z a d i k k e r d é s .

Miután iparosaink nagyobb része meg van már arról győződve, hogy ugy társadalmi tekintélyük, mint anyagi helyzetük emelésének egyik fő eszköze az értelmiségben való előhaladásukban rejlik s az iránt sem lehetvén senki kétségben, hogy ezen értelmiségnek az ifju — tanonczi — években kell alapját megvetni: mindebből észszerűleg az következik, hogy az iparos tanoncok ily értelmi kiképztetéséhez minél előbb, inkább ma mint holnap, hozzá kellene kezdeni.

Sajnos ugyan, hogy a szakbeli értelmiségben való alapos kiképztetésre ipartanodák hiánya miatt, módunk sem lehet még most: mindazáltal jó akarattal s némi áldozatkészséggel sokban lehetne a teljes kiképzés hiányait pótolgatni.

Törvényeink az iparos tanoncoknak az elemi tantárgyakban leendő oktatását követelik. Ez által iparosainknak a közmivelődés teréni előhaladásra jelentékeny segély van nyújtva, amennyiben a jól végzett elemi tanfolyam után a szorgalmasb tanulók könnyen tovább képezhetik magukat. Ez okból nem lehet eléggé ajánlani az iparos mestereknek, hogy tanonczaikat az elemi iskolai és ismétlő tanórák látogatására szigoruan utasítsák. Ez utóbbiaknál azonban óhajtandó lenne, hogy az iparos

tanoncok főleg az iparszakra is vonatkozó tantárgyakban, u. m. : a számtan, mértan- és természettudományokban nyerjenek egyéb tantárgyak felett kimerítőbb oktatást.

De ezen mindenestre szükséges és hasznos elemi oktatáson kívül czélszerű lenne még az iparos tanoncokat jövőendő pályájokra különösen is előkészíteni s ha nem is részeltethetjük őket teljes szakszerű nevelésben: mégis nagy hasznukra lenne mind nekik, mind az iparnak, ha csak a legszükségesebb előismeretekkel léphetnének is hivatásuk gyakorlatába.

E tekintetben főképen azon hajlamok s képességek kifejlesztésére kellene gondot fordítani, melyek csak az ifju kor sajátjai, csak ezen korban művelhetők ki eredményesen, később korban azonban elenyésznek s ha nyílnék is alkalom azok kiképzésére, már ekkor nem lenne fogamatja. Ilyen például a lelkesedésrei hajlam. Már említettem, hogy iparosaink hátra maradásának egyik oka az, hogy kedvetlenül lépnek az iparos pályára, nincs tiszta fogalmuk ezen pálya céljairól s fontos voltáról, ennélfogva hiányzik bennök a tökélyesedés iránti ösztön. Ezen ösztönt legkönnyebben lehet az iparosokba az ifju korban, a tanonci években beojtani.

Ilyen csak a gyermekkorban kiművelhető képesség az izlés is. Iparosainknak az is nagy hátrányára van, hogy készítményeiket nem tudják oly izletesen kiállítani, mint a külföldi iparosok. Ezt a hiányt tehát akkor kell elhárítani igyekezni, mikor még az izlés nemesbitésére meg van az iparosokban a kellő fogékonyság, t. i. tanonci éveikben.

Hasonlóképen csak a tanonci években van ideje a leleményesség kifejlesztésének is. Iparosaink ellen egyik leggyakrabban hallható panasz az, hogy nem tudnak

semmi felfedezést tenni, újat teremteni, mindig csak örökös egyforma készítményekkel állnak a közönség elé stb. Pedig eredetileg a mi iparosainkban sem hiányzik a leleményesség. Inas korukban ők sem kevésbé eleven és furfangos eszűek, mint akár a híres bécsi „schusterbub“ok, akár a párisi gaminok. Később azonban e természeti ösztön nem nyervén sem okszerű fejlesztést, sem a mesterek példaadása által táplálékot, iparunk kárára teljesen kialszik belőlük.

Ha tehát egyébben nem adhatunk is az iparos növendékeknek szakoktatást, legalább a természet ezen — jól kiművelve, kincset érő — adományait ne engedjük belőlük teljesen kivészni, hanem igyekezzünk azokat iparunk előmenetelére lehetőleg értékesíteni.

Az elemi oktatáson kívül szükségesnek látnám ezek szerint iparos tanonczainkat még legalább a következő ismerettárgyakban rendszeresen taníttatni, u. m.:

Először: Az iparos pálya iránti lelkesedés felköltése s állandósítása czéljából meg kellene ismertetni a növendékeket az ipar nagyszerűsége, hatalma s az emberiség jóllétére gyakorolt befolyásával, meg kellene nekik mutatni, hogy mily nagyszerű mérvekre terjednek ki egyes iparágak, s mily tekintélyes állást foglalhatnak el a társadalomban egyes iparosok. Ezt kitünőbb iparosok életrajzának ismertetésével kellene a növendékek emlékébe mélyebben bevésni. Mindehez azonban egy „iparos káté“-féle kézi könyv lenne szükséges, melyben egyszersmind az iparszabályok s a tanonczoknak mestereik iránti kötelmei is bennfoglaltatnának.

Másodszor: az izlés kiművelésére legalkalmasb mód lenne a rajztanítás, melylyel egyszersmind iparos diszművek, diszitmények s izletes készítmények mintáinak vagy rajzainak szemléltetése lenne egybekapcsolandó.

Harmadszor: a leleményesség czélszerű kifejlesztése céljából *tanműhelyek* lennének felállítandók, melyekben a nagyobb tanoncok önállólag, saját izlésük s felfogásuk szerint gyakorolhatnák magukat munkák készítésében. Ezen készítmények egy e célra kijelölt iparos mester által lennének a tanoncok előtt megbirálandók s kijavítandók. Azon tanoncok részére, kik valamely készítmény gyakorlatiságára, alakjára vagy a ráfordított munka czélszerűsítésére vonatkozólag figyelembe vehető újítást tudnak felfedezni, jutalmak lennének kitűzendők. Ezen műhelyeket az illető iparágban alkalmazható gépek, műszerek, jelesb készítmények mintáival s rajzaival stb. kellene felszerelni.

Minthogy az első helyen említett ismerettárgy az ismétlő iskolai órákon előadható lenne, a tanműhelyek felállítását s azok feletti felügyeletet pedig az ipartársulatok díj nélkül eszközölhetnék, annál fogva csak a rajztanítás s a tanműhelyek felszerelése kerülne némi költségbe.

Ezen csekély költséget az ipartársulatoknak s iparos mestereknek kellene saját erejükből fedezni.

Jól tudom, hogy az itt említett ismerettárgyak csak igen csekély mértékben képesek az iparos előkészítés hiányait pótolni, de figyelembe kellett vennem iparosaink nagy részének a jövő iparos nemzedék értelmi fejlesztése iránti csekély áldozatkészségét, minélfogva jónak láttam csak a legszükségesebb s legkevesebb költséget igénylő tantárgyak említésére szorítkozni. S ha a többségre biznók, e csekélység is valószínűleg a jámbor óhajások országában maradna, mint maradt eddig. Sajnos ezt bevallani, de igaz! Semmi sem igazolja jobban iparosaink hátramaradott voltát mint azon makacosság, melylyel az iparos növendékek értelmi fejlesztése ellen,

még a törvénnyel szemben is, ellenszegülni törekeshetnek. Minden más okot, mely iparunk fejlődésére hátráltatólag hatott, a kedvezőtlen körülményekre háríthatnak, csak ezt az egyet — a mi pedig a legfőbb — nem képesek magukról letisztázni. Szerencsére azonban, vannak közöttük józanabb belátásuak is! Ezeknek, ismételve is azt a tanácsot kell adnunk, hogy váljanak ki a tömegből, s tegyenek meg az iparos növendékek képeztetése érdekében is annyit, amennyi erejükből telik! kezdjenek bármilyen csekély mérvben is, csak hogy kezdeményezzenek. Igyekezetüket látva, majd találkoznak a más osztálybeliek közt is iparbarátok, akik céljaik elősegélyezésére anyagi gyámolítással is járulandnak s fáradalmaikat talán végre megszánja a kormány is!

K i l e n c z e d i k k é r d é s .

Ha a magyar ember a maga kárán tanul is, még sincs tőle az isteni kegyelem annyira elvonva, hogy az okosságának legalább ezen luxuriosus forrásából ne merithessen magának életbölcseiséget. Most tehát, midőn a magyar közönség már hosszú évek során át frequentalja a *kárvallás* ezen akademiáját, és így közel kell lennie az érettség azon fokához, miszerint belássa, hogy dőreség évente 180 és néhány milliót külföldre dobálni oly czikkekért, a melyek nagy részét itthon is megszerzhethetné: most — mondom — nem alaptalanul remélhetjük, hogy közönségünk szemei nemsokára majd felnyílandnak s a magyar iparra is vetnek némi kegyes pillantást.

Iparosaink feladata, hogy a felébredés e pillanatában magukra tudják vonni, s le tudják bilincselni a közönség tekintetét, nehogy az ismét másfelé kalandozzon!

Mert első sorban iparosainknak kell a közönség

figyelmét magukra s a magyar iparra irányozni. Nekik kell először életjelt adni magukról; nekik kell előretörkvési szándékukat bebizonyítani és ezáltal erkölcsi tekintélyüket annyira növelni, hogy ne csak figyelemgerjesztőleg, hanem nyomatékkal is léphessenek a közönség elé.

Hogy pedig ezt annál inkább elérhessék, szükséges, hogy tömörüljenek, egyesüljenek!

Ha e közleményeim folyamából egyéb tanúságot nem merítettek is iparos olvasóim, annyit megtanulhattak, hogy társulás nélkül semmi jelentékeny előhaladást az anyagi téren nem tehetnek. Minden itt elősorolt s még ezenkívül képzelhető intézkedésekhez, melyek iparosaink sorsának, anyagi s szellemi előmenetelének javítása s előmozdítása céljából fogamatba vehetők lennének, közakarat s vállvetett erő szükséges.

De az egyesülésnek anyagi hasznain kívül az a morális ereje is van, hogy tekintélyt szerez. Erre pedig iparosainknak még nagyobb szükségük van, mint anyagi helyzetük javulására, annál inkább, mert ez is nagyrészt amattól függ. Ha tehát iparosaink ezután is eddigi közönyös, a közérdekkel mitsem törődő állapotukban maradnak, ezután sem fog velük törődni senki; de ha egyesülve fognak testületük érdekei emeléséhez s egyesülten követelik a polgári állásukat s hivatásukat megillető méltánylatot, ennek nem maradhat el imponáló hatása s a közönség mintegy erkölcsileg fog az iparosok jogos igényeinek teljesítésére indíttatni.

Ennyit tehát az iparosoknak maguknak kell megtenni arra nézve, hogy a közönség bizalmát s méltányos figyelmét visszaszerezzék.

De másrésről a tisztelt közönséget is megszállhatná

már a hazai ipar lelkesb pártolása iránt egy kis hazafias szentlélek.

Most, midőn iparosaink mindenkép igyekeznek képességöket fejleszteni, sőt a világtárlatokon versenyre kelnek az egész világ iparával és ott pályakoszorut vivnak ki maguknak, meg kell szünni a saját iparunkra szórt becsméréseknek, melyekkel különben akkor is, ha igaz alapjuk volna, csupa eszélyességből is jó lenne elhallgatni.

Ily körülmények közt a külföldi ipar iránti illetéktelen hódolatunkat a hazai ipar fejletlenségével mentegetni már jogtalanság.

Igy tehát attól, hogy iparunkat érdeme szerint méltányoljuk, a merev nemakaráson kívül semmi ok nem tartóztat bennünket.

Mínthogy pedig az igazságérzet végre is győzedelmeskedik a nemakaráson s előítéleteken: annálfogva remélhetjük — miután erre igaz okunk van — hogy közönségünk elismerését már nem sok ideig vonandja meg iparunktól és így iparosainkra is elérkezend a jobb napokra virradás ideje.

Mivel azonban az előítéleteket nem lehet egyszerre levetkőzni s ezenkívül ebbe a bajba gyakorta történnek visszaesések: annálfogva nem elég ezen itt említett reményünk beteljesedését összetett kezekkel várnunk, hanem szükséges, hogy iparosaink folytassák az ujjaalakulás útján megkezdett munkájokat.

Szükséges tehát, hogy iparosaink úgy az ipar, mint a társadalmi téren folytonosan jeleit adják létüknek s munkásságuknak.

De emellett szükséges, hogy egyes vidékeken a jobb és tekintélyesb hazafiak is segédkezet nyujtsanak iparosainknak céljaik elérésében. Nem volna szép, ha

azon uri egyének, akik a „honhaza“ nevét uton utfélen fennhangon emlegetik s szükség esetében, például: választásokkor, oly szépen le tudnak az iparos osztályhoz ereszkedni, elmaradnának a haza és iparosok javát egyaránt érdeklő mozgalmaktól.

Legtöbb segélyt nyújthatnak azonban iparosainknak igen tisztelt honleányaink. Amily ügyet a lelkes magyar hölgyek felkaroltak, az eddig mind sikerült. Az iparügy pedig épen olyan, hogy az ő pártfogásuk nélkül nem boldogulhat. Igaz, hogy tisztelt hölgyeinknek a magyar ipar előmozdítása érdemében legnehezebb feladatuk van, mert nekik, hogy e feladatnak megfelelhessenek, előbb egy zsarnok és mégis bálványzott hatalom, u. m.: a *divat* ellen kell fellázadniok. De nem hiányzottak a magyar hölgyek sorából soha a hősnők sem. Legnagyobb hőstett pedig saját gyengeségeink legyőzése. Nem kételkedhetünk tehát, hogy jelenleg viruló hölgykoszorunk közt is találkoznának ily hősnők, akik az előítéletekkel szembe mernek szállni. Ezen tisztelt hölgyek meg lehetnek győződve, hogy Clio az ő neveik megörökítéséről sem fog megfélekedzeni.

Igen sokat tehetne az iparügy előmozdítása érdekében a sajtó is. Panaszképen említhetjük, hogy főleg a fővárosi sajtó, mint ha a politikán kívül egyéb közügy nem is léteznék, az iparügyre kevés figyelmet fordít s legkivált a vidéki iparos mozgalmakat említésre sem méltatja. És íróink is, úgy látszik, szintén osztoznak az iparos osztály iránti hidegség- s lenézésben: igen kevesen vállalkoznak népszerű iparos szaklapok vagy az iparosok által is megérthető nyelven irt szakkönyvek szerkesztésére s kiadására. Talán nem tudják, mily roppant hiányát érzik iparosaink ily népszerű szakkönyveknek. A sajtó támogatása nélkül pedig az iparügy előmozdításában nem

sokra mehetünk. Neki van hatalmában az előre törekvőket lelkesíteni, a hátramaradókat buzdítani, az ügy ellen működőket pedig megszégyeníteni. Teljes tisztelettel kérjük tehát a nagytekintetű hazai s fővárosi sajtó kezelőit s képviselőit, hogy ezen hathatós szellemi pártfogásukat az iparügytől elvonni ne méltóztassanak.

Ily eszközök összeműködése által képzelem a közönségnek a magyar ipar iránti méltánylását megnyerhetni.

Jó példa-adással, józan elvek terjesztésével s a közönségnek az ügy czélszerű és hasznos volta iránti meggyőzésével ezen ügyben is legállandóbb sikert lehet — szerintem — elérni.

* * *

Itt befejezett cikksorozatban igyekeztem azon gyakorlati intézkedéseket röviden s lehetőleg népszerűen ismertetni, melyeket — nézetem szerint — a hazai kisipar anyagi és szellemi előmozdítása tekintetében iparosaink *saját erejükből* is létesíthetnek.

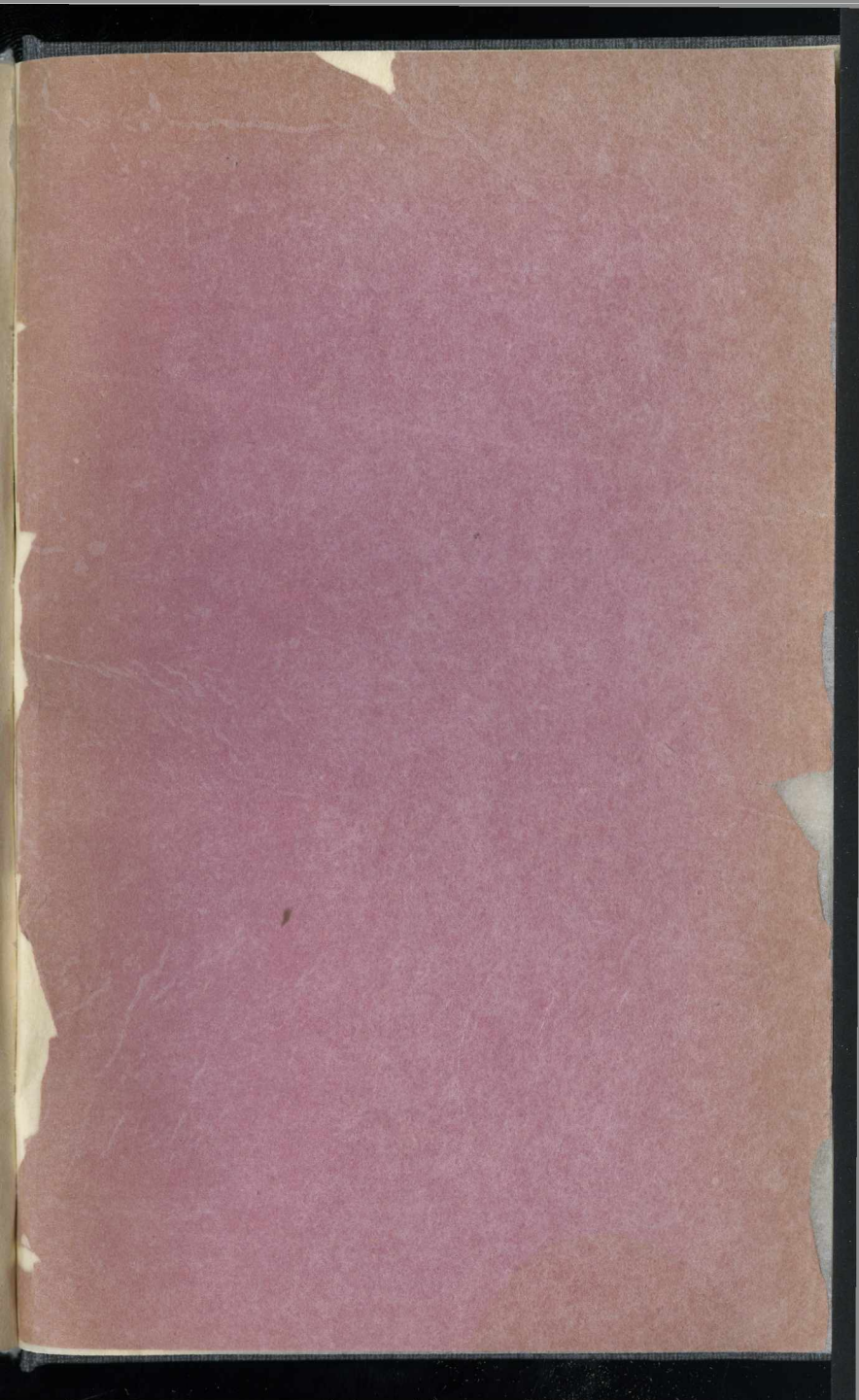
Indoka ezen vállalkozásomnak az a jószándék volt, hogy *egyrésről* a hazai ipar emelése végett szövetkezett iparosoknak, egyéb e tárgyban alaposabb utmutató hiányában, tehetségemhez képest némi tájékozást nyujtsak arra nézve, hogy *körülbelül* mily irányban közelítsenek említett céljok felé; *másrésről*: hogy a t. közönségnek is megmutassam, hogy mily szép és nehéz feladatok várnak e most szervezkedő iparos egyletekre, minélfogva megérdemlik, miszerint több elismeréssel legyünk irántuk, mint eddigelé.

Első eredmény, melyet e vállalatom által elérni óhajtok, az lenne, ha az ipar emelése céljából alakult iparos egyletek az e közleményekben előadott kérdéseket s indítványokat legalább tanácskozásuk tárgyává tennék. Ezáltal ugyanis, akár győződnek meg javaslataim

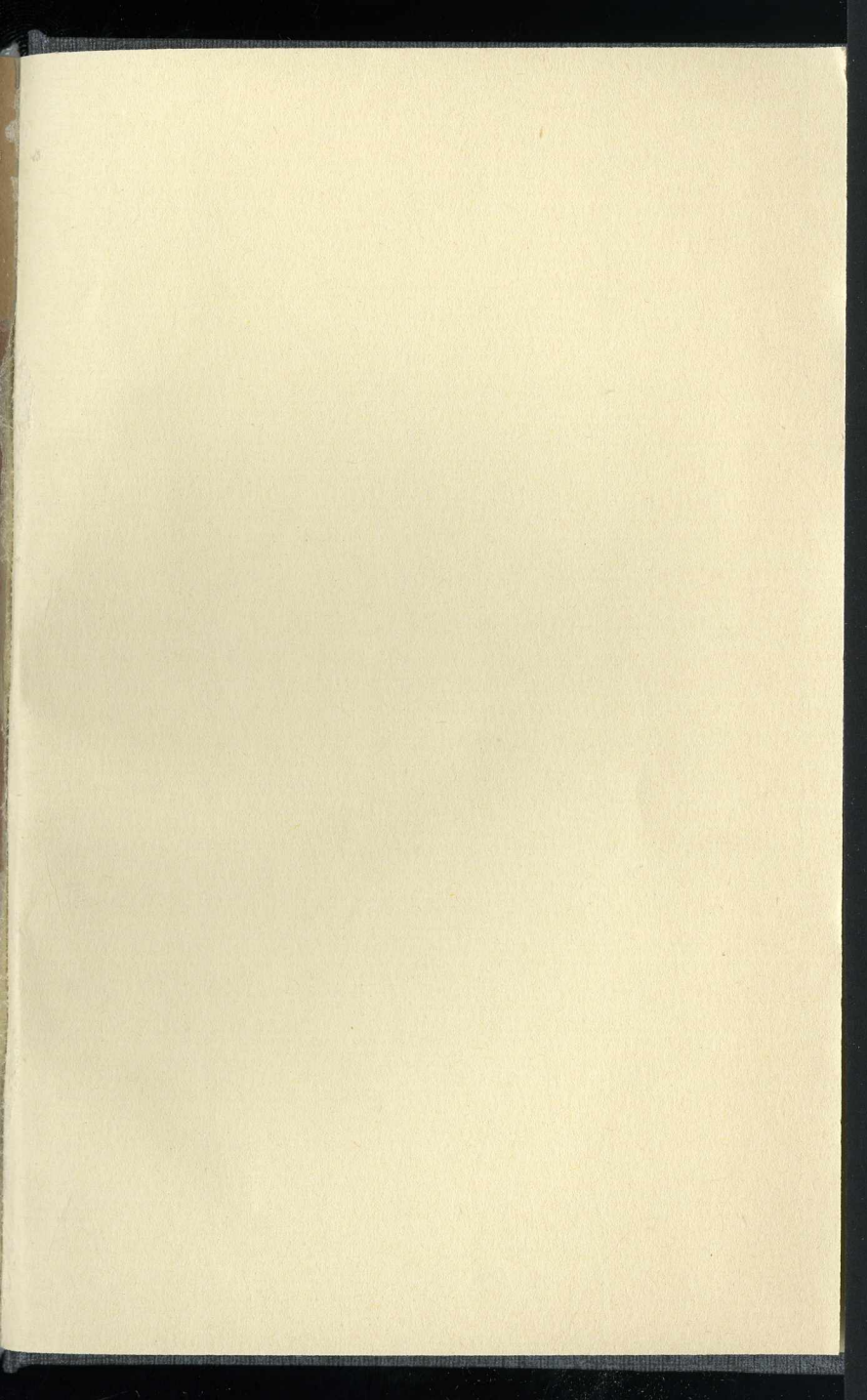
czélszerűségéről, akár pedig — talán ezen tárgyalás foly-
tán — más módok alkalmazását találандják czélszerűbb-
nek: mindkét esetben teendők iránt jutnának megállá-
podásra és így ezzel a kezdet első nehézségét legyőznék.

Ez meglévén, egyéb eredmények sem fognak ki-
maradni, ha iparosaink komoly szándékkal sorakoznak
az előhaladás zászlója alá.

Igyekeztem iparosainkra e tekintetben is buzdító-
lag hatni.

Ára 30 kr.

2012

Stoffen
2005.

